

**ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
5^Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ**

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**"ΤΑ ΚΕΝΑ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ
ΚΑΙ Ο ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ -
ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ"**

ΑΠΟ

ΣΧΗ (ΠΖ) ΓΡΗΓΟΡΙΟ ΜΠΟΥΝΤΛΙΑΚΗ

**ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
Δρ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ**

ΙΟΥΝΙΟΣ 2015

"Είμαστε φτωχοί και ασήμαντοι, δήλωσε ο Φαζούλ, με μια παράξενη μανία στη φωνή του. Η άθλια ζωή μας δεν έχει καμία θέση στην ανθρώπινη ιστορία. Μια μέρα όλοι εμείς που ζούμε τώρα στο Καρς θα είμαστε νεκροί και χαμένοι και κανείς δεν θα μας θυμάται, κανείς δεν θα νοιάζεται για το τι συνέβη σ' εμάς. Θα περάσουμε το υπόλοιπο των ημερών μας με το επιχείρημα τι είδος μαντίλας πρέπει να τυλίγουν το κεφάλι τους οι γυναίκες και κανείς δεν θα νοιάζεται στο ελάχιστο για τη μικροπρέπεια και τους ηλίθιους καυγάδες μας. Όταν βλέπω τόσους πολλούς ανθρώπους γύρω μου να διάγουν μια τόσο ηλίθια ζωή και στη συνέχεια να εξαφανίζονται χωρίς κανένα ίχνος, ένας θυμός περνά μέσα μου ...".

Ορχάν Παμούκ - «Το Χιόνι» - Νόμπελ Λογοτεχνίας

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΣΚΟΠΟΣ	2
ΠΡΟΫΠΟΥΘΕΣΕΙΣ	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
Ανάλυση της Υψηλής Στρατηγικής Της Τουρκίας για τη Μέση Ανατολή ..	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
Το Πρόβλημα και οι Εγγενείς Αδυναμίες της Τουρκικής Πολιτικής	22
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	33
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	
«Α» Χάρτης Μέσης Ανατολής Έτους 1914	A-1
«Β» Χάρτης Μέσης Ανατολής Έτους 1920	B-1
«Γ» Χάρτης Μέσης Ανατολής (Συμφωνία Sykes-Picot, 1916)	Γ-1
«Δ» Χάρτης Μέσης Ανατολής (Πρόταση King-Crane, 1919)	Δ-1
«Ε» Συντομογραφίες	E-1
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	

Σχης (ΠΖ)
Γρηγόριος Μπουντλιάκης
του Παύλου (ΑΜ: 47847)
Σπουδαστής ΣΕΘΑ
Άγκυρα, 3 Ιουν 15

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΘΕΜΑ : Τα κενά εξουσίας στη Μέση Ανατολή και ο ηγεμονικός ρόλος της Τουρκίας - Προκλήσεις για την ανατροπή του.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διατριβή αφορά στην αναζήτηση και προσδιορισμό των στοιχείων εκείνων που μετέβαλαν διαχρονικά το ρόλο της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή και στη σύνδεση του ρόλου αυτού με τις αλλαγές στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον της Τουρκίας. Είναι σημαντική διότι από τα αποτελέσματά της θα μπορούσαν να επωφεληθούν οι διαμορφωτές πολιτικής και οι αναλυτές που ενδιαφέρονται για την Τουρκία.

Αυτό που δεν γνωρίζουμε είναι το μέλλον της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή και η συγκεκριμένη έρευνα προσπαθεί να καλύψει αυτό το κενό, βάσει τεκμηριωμένων στοιχείων, ενώ αυτό που πρέπει να αποσαφηνιστεί είναι ότι η γενικευμένη άποψη για τον ηγεμονικό ρόλο της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή, δεν ευσταθεί.

Αναφορικά με τους στόχους της διατριβής και προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός της, έγινε προσπάθεια να εκπληρωθούν συγκεκριμένες εκβάσεις. Πρώτον, το πως οδηγήθηκε η Μέση Ανατολή στη σημερινή κατάσταση και πως άλλαξε η Τουρκία, καθώς και πως τα δυο αυτά αλληλεπιδρούν. Δεύτερον, ποιοι είναι αυτοί οι κύριοι παράγοντες που καθιστούν την Τουρκία έναν δευτερεύοντα και όχι ηγεμονεύοντα δρώντα στα τεκταινόμενα στη Μέση Ανατολή και τρίτον, πως αυτοί οι παράγοντες μπορούν να τύχουν εκμετάλλευσης, προκειμένου με μια στρατηγική εξισορρόπησης, να επέλθει ισορροπία ισχύος.

Οι Ευρωπαϊκές Δυνάμεις του 1914, πίστευαν ότι θα μπορούσαν να αλλάξουν τη μουσουλμανική Μέση Ανατολή σε πολύ βασικές αρχές της πολιτικής της ύπαρξης και στην προσπάθειά τους να το πράξουν αυτό, εισήγαγαν ένα τεχνητό σύ-

σημα κρατών, τα οποία ακόμη και σήμερα δεν έχουν γίνει έθνη. Ωστόσο, η επιστροφή σε ισχυρά κράτη της Συρίας και του Ιράκ, όπως τα φαντάστηκαν οι *Sykes-Picot* είναι εξαιρετικά απίθανη. Παρά το γεγονός ότι εκείνη την εποχή δεν ήταν δυνατόν να προβλέψει κανείς τις μελλοντικές εξελίξεις, όπως τις συγκρούσεις στη Συρία και στο Ιράκ και την εμφάνιση του *ISIS*, αλλά και τη σημερινή *πολύτιμη* αλλά και επικίνδυνη απομόνωση της Τουρκίας, η εμφάνιση εσωτερικών και περιφερειακών κινδύνων, επισημαίνουν περιορισμούς στην επιδίωξή της να διαδραματίσει κύριο ρόλο και να αυξήσει την επιρροή της στη Μέση Ανατολή.

Προκειμένου να καταδειχθεί η προσπάθεια ηγεμονίας της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή, έγινε μια αναλυτική και κριτική επισκόπηση της σύγχρονης πραγματικότητας στον ευρύτερο χώρο της Μέσης Ανατολής, βασισμένης σε δευτερογενείς πηγές και εμπειρικές αναλύσεις και επιχειρήθηκε αξιολόγηση της υψηλής στρατηγικής της Τουρκίας σε σχέση με τη Μέση Ανατολή, με κριτήρια καταλληλότητας, εσωτερικής συνοχής, αποδοτικότητας, συσχετισμού ικανοτήτων-στόχων και αντοχής σε σφάλματα. Το θέμα προσεγγίστηκε βάση πηγών βιβλιογραφίας που σχετίζονται με θέματα διεθνών σχέσεων, στρατηγικής και συμπεριφορών θρησκείας και εξουσίας.

Η έρευνα περιορίζεται στο γεωγραφικό χώρο της Μέσης Ανατολής και δεν εξετάζει το ρόλο και την επιρροή της Τουρκίας στην Ευρώπη, την Αφρική και την κεντρική Ασία.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της διατριβής είναι η κατανόηση, ανάλυση και εκτίμηση κύριων παραγόντων που επηρεάζουν το ρόλο της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή και η ανάδειξη αυτών που ανατρέπουν την τουρκική αυτή ηγεμονική επιδίωξη.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Οι προϋποθέσεις της υπόψη διατριβής αντανακλώνται από τα αναμενόμενα αποτελέσματα της έρευνας που έγινε για το θέμα και καθοδηγούνται από τη βιβλιογραφία και το σκοπό της. Πρώτον, τα κενά εξουσίας στη Μέση Ανατολή και οι εσωτερικές εξελίξεις στην Τουρκία, αντί να ενισχύουν το ρόλο της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή, τον απομειώνουν. Δεύτερον, ένας μελλοντικός (υποβόσκων τώρα)

ανταγωνισμός της Τουρκίας με το Ιράν, την Αίγυπτο, το Ισραήλ και τη Δύση, είναι το κλειδί της αποδόμησης των τουρκικών επιδιώξεων στη Μέση Ανατολή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Ο Fromkin (1989) στο βιβλίο του, για μια *Ειρήνη που τερμάτισε κάθε Ειρήνη*, περιγράφει την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τη δημιουργία της σύγχρονης Μέσης Ανατολής, ενώ παραθέτει μια καλή κατανόηση των πολιτικών καταβολών της σημερινής Μέσης Ανατολής. Η Μέση Ανατολή, κατά τη σύλληψη του *Fromkin*, περιλαμβάνει όχι μόνο την Αίγυπτο, το Ισραήλ, το Ιράν, την Τουρκία και τα αραβικά κράτη της Ασίας, αλλά και την παρελθούσα σοβιετική κεντρική Ασία και το Αφγανιστάν. Ολόκληρη την αρένα στην οποία η Μ. Βρετανία, από τους Ναπολέοντειους Πολέμους και μετά, στην οποία προσπάθησε να προστατεύσει το δρόμο προς τις Ινδίες από τις επιθέσεις πρώτα της Γαλλίας και στη συνέχεια της Ρωσίας και που έμελλε να γίνει γνωστό ως *The Great Game*. Μια αίσθηση μεγάλου αγώνα, όπου η Ρωσία διαδραματίζει έναν κεντρικό ρόλο. Η βάση της πολιτικής ζωής στη Μέση Ανατολή - η *θρησκεία* - είχε τεθεί υπό αμφισβήτηση. Οι Ρώσοι πρότειναν στη θέση της τον κομμουνισμό, ενώ οι Βρετανοί τον εθνικισμό ή τη δυναστεία. Ωστόσο, το Ιράν του Χομεϊνί στον κόσμο των σιιτών και η Μουσουλμανική Αδελφότητα στην Αίγυπτο, Συρία, Τουρκία και αλλού στον κόσμο των σουνιτών κρατούν αυτό το ζήτημα ζωντανό. Αντίθετα, η γαλλική διακυβέρνηση, η οποία στη Μέση Ανατολή επέτρεψε η θρησκεία να είναι βάση πολιτικής και υπερασπίστηκε μια φατρία ενάντια άλλων, κράτησε το ζήτημα της θρησκείας ζωντανό, ειδικά στις συγκρούσεις που ερήμωσαν το Λίβανο στις δεκαετίες του 1970 και του 1980, ενώ σήμερα η αποδόμηση κρατών της Μέσης Ανατολής αναδεικνύει εκ νέου το ζήτημα της θρησκείας ως υποκατάστατο διακυβέρνησης και χειραγώγησης.

Οι συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή καταδεικνύουν ότι το έτος 1922 δείχνει να είναι σημείο χωρίς επιστροφή στον καθορισμό των διαφόρων φατριών. Ήταν ένα έτος όπου οι Ευρωπαίοι πίστευαν, όχι αβάσιμα, ότι ο αραβικός και εβραϊκός εθνικισμός θα ήταν φυσικοί τους σύμμαχοι, σε μια εποχή που η Γαλλία και όχι οι Άραβες ήταν ο επικίνδυνος εχθρός του *σιωνιστικού κινήματος*¹ και το πετρέλαιο δεν

¹ Ο Σιωνισμός είναι πολιτικό κίνημα που ξεκίνησε το 19ο αιώνα με σκοπό τη δημιουργία στην περιοχή της Παλαιστίνης ενός εβραϊκού κράτους, που θα συγκέντρωνε όλους τους Εβραίους της διασποράς. Το όνομά του προέρχεται από το λόφο της Σιών (Zion) στην Ιερουσαλήμ. Στην Παλαιά Διαθήκη, η λέξη Σιών χρησιμοποιείται συνεκδοχικά για την πόλη Ιερουσαλήμ (Zionism-Wikipedia).

ήταν ένας σημαντικός παράγοντας πολιτικής στη Μέση Ανατολή. Με τη συμφωνία *Sykes-Picot*², οι Γάλλοι έλαβαν ελάχιστα λιγότερο από αυτό που είχε συμφωνηθεί και στους Ρώσους επετράπη μόνον να κρατήσουν αυτά που είχαν ήδη από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην κεντρική Ασία. Αντίθετα η Βρετανία κυβερνούσε έμμεσα, ως προστάτιδα των ονομαζόμενων ανεξάρτητων μοναρχιών και ανακήρυξε τον εαυτό της ως χορηγό τόσο του αραβικού, όσο και του εβραϊκού εθνικισμού. Το βιβλίο του *Fromkin* είναι βρετανο-κεντρικό με την έννοια ότι επικαλείται περισσότερο αγγλικές πηγές και εστιάζει κυρίως στις βρετανικές στρατιωτικές ενέργειες και αποφάσεις. Παρ' όλα αυτά, τα τουρκικά και ρωσικά ιστορικά του αποσπάσματα θεωρούνται αξιόπιστα, ενώ συσχετίζει με επιτυχία τον ανταγωνισμό μεταξύ της Βρετανίας και της Γαλλίας για τη Συρία, το Λίβανο και την Παλαιστίνη.

Ωστόσο πολύ νωρίτερα, η Μάχη του *Τσαλντιράν*³ (1514) ήταν από τις πιο κεντρικές μάχες στην ιστορία της Μέσης Ανατολής, μεταξύ της περσικής Αυτοκρατορίας των Σαφαβιδών και της τουρκικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μια μάχη κομβικής σημασίας που καθόρισε από τότε τα σύνορα, τα δημογραφικά στοιχεία και το περίγραμμα της σύγχρονης Μέσης Ανατολής, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα. Η μάχη έληξε με αποφασιστική τουρκική νίκη και καθόρισε τα σύνορα ανάμεσα στο σύγχρονο Ιράν, την Τουρκία και το Ιράκ, ενώ διασφάλισε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των Αράβων και των Κούρδων της περιοχής θα παρέμεναν σουνίτες. Λίγα χρόνια μετά, οι Οθωμανοί απέκτησαν έναν αραβικό μουσουλμανικό πληθυσμό που υπερείχε αριθμητικά των κυβερνώντων Τούρκων, μουσουλμάνων και χριστιανών που προηγούμενα αποτελούσαν την πλειοψηφία της αυτοκρατορίας. Η πλειοψηφία των Αράβων έχασαν την ανεξαρτησία τους από τους Οθωμανούς, ως άμεση ή έμμεση συνέπεια της μάχης του *Τσαλντιράν*. Η οθωμανική κυριαρχία επί των Αράβων ήταν έμμεση και χαλαρή σε αντίθεση με την τουρκική ενδοχώρα, ως συνέπεια του εκτεταμένου της αυτοκρατορίας. Η κληρονομιά αυτή, της έλλειψης οικοδόμησης κράτους είναι εμφανής και σήμερα στις αραβικές χώρες (Pillalamarri, 2014). Έτσι, η συμφωνία *Sykes-Picot* που οδήγησε στη διαίρεση των πρώην οθωμανικών τουρκικών περιοχών από τις δύο κορυφαίες τότε ευρωπαϊκές δυνάμεις, Βρετανία και Γαλλία το 1916, ήταν απλώς ένα επίπλαστο εγγενώς αυτοκρα-

² Sykes-Picot official agreement, 15-16 Μαΐου 1916 [online].

³ Το Chaldiran (چالدران) σήμερα είναι μια μικρή πόλη στο βορειοδυτικό Ιράν, κοντά στα τουρκικά σύνορα με την ονομασία Siah Chesmeh, ενώ η ονομασία Chaldiran διατηρείται σε πόλη της ανατολικής Τουρκίας στην επαρχία Van 43 χλμ. δυτικά της περιοχής της ομώνυμης μάχης.

τορικό σχέδιο, το οποίο ελάχιστη σχέση είχε με την πραγματική γεωγραφία, έδαφος ή εθνικότητα που αποτυπώθηκε μετά τη μάχη του *Τσαλντιράν*.

Στο ρητορικό ερώτημα, εάν η Μέση Ανατολή θα μπορούσε να διαμορφωθεί διαφορετικά, σημειώνεται η αμερικανική πρόταση *King-Crane* (The Atlantic, 2015). Το 1919, ο Αμερικανός πρόεδρος *Woodrow Wilson* απέστειλε στη Μέση Ανατολή τον θεολόγο *Henry King* και τον μεγιστάνα επιχειρηματία *Charles Crane*. Εν μέσω της κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μετά από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το πολιτικό μέλλον της περιοχής ήταν αβέβαιο και οι δυο αυτοί άνδρες φαίνεται να συνδύασαν το επιχειρηματικό δαιμόνιο με τη θρησκευτική γνώση, προτείνοντας ένα βιώσιμο σχέδιο, γνωστό ως *King-Crane Mandate*. Σκοπός της αναζήτησης των *King-Crane*, ήταν να κατανοήσουν πώς οι κάτοικοι της περιοχής ήθελαν να κυβερνηθούν, ενώ η ιδέα ήταν ότι κάθε λαός θα πρέπει να έχει το δικό του κράτος με σαφώς καθορισμένα σύνορα.

Είναι περιττό να αναφερθεί, ότι οι προτάσεις *King-Crane* δεν ελήφθησαν ποτέ υπόψη και ότι Βρετανία και Γαλλία, με τη συμφωνία *Sykes-Picot*⁴ συνέταξαν κρυφά το 1916, το νέο χάρτη της Μέσης Ανατολής σύμφωνα με τις δικές τους επιδιώξεις. Σήμερα, πολλοί υποστηρίζουν ότι ένας αιώνας ανείπωτης βίας και αστάθειας, με αποκορύφωμα τη βαναυσότητα του *ISIS*, θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί, αν καθένας από τους λαούς της περιοχής είχε αποκτήσει την ανεξαρτησία του μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (The Atlantic, 2015). Όπως αποκάλυψε το 1919 η έκθεση *King-Crane*, "εθνοτικές και θρησκευτικές ομάδες σχεδόν ποτέ δεν διαιρούνται σε διακριτές μονάδες, ούτε τα μέλη της κάθε ομάδας μοιράζονται κατ'ανάγκη ένα όραμα για το πώς θέλουν να κυβερνηθούν". Η υπόψη έκθεση πρότεινε διεθνικά ομόσπονδα κράτη και εξακολουθεί να είναι ένα εντυπωσιακό έγγραφο, πολύ λιγότερο για το τι αποκαλύπτει για τη Μέση Ανατολή, όσο για το γεγονός ότι απεικονίζει *θεμελιώδη διλήμματα*. Μεταξύ άλλων, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η διαίρεση του Ιράκ σε εθνικά περικόκιστα εδάφη ήταν παράλογη για να αξίζει να συζητηθεί. Οι Έλληνες και οι Τούρκοι χρειάζονταν μόνο μία χώρα, διότι οι "δύο φυλές αλληλοσυμπληρώνονταν", ενώ οι μουσουλμάνοι και χριστιανοί της Συρίας απαιτείτο να μάθουν να "ζουν μαζί με κάποιο τρόπο" και ότι "δεν υπήρχε αμφιβολία ότι το να προσπαθήσει κάποιος να διαχωρίσει τους ανθρώπους αυτούς σε μικρά ανε-

⁴ βλ. Παράρτημα «Α», «Β» και «Γ» (Χάρτες Μέσης Ανατολής Ετών 1914 έως 1920).

ξάρτητα κρατίδια, απλώς θα επέτεινε τις διαφορές και θα αύξανε τον ανταγωνισμό". Εκτός από αυτόνομες περιοχές, πρότεινε την ίδρυση του Διεθνούς Κράτους της Κωνσταντινούπολης, που θα διοικούταν από την Κοινωνία των Εθνών, ώστε "κανένα έθνος να μη μπορεί να αναλάβει το καθήκον" του ελέγχου της Πόλης και των Στενών, δεδομένης της παρελθούσας τουρκικής κακοδιοίκησης. Ακόμη, θεωρούσε "επιτακτικό και αναπόφευκτο" το διαχωρισμό Τούρκων και Αρμενίων, δεδομένων από τους πρώτους των "τρομερών σφαγών και απαίσιων ωμοτήτων πέρα από κάθε περιγραφή".

Εξετάζοντας εκ των υστέρων το σχέδιο *King-Crane*, διακρίνεται εποπτεία των Ηνωμένων Πολιτειών στην Αρμενία, στο Κουρδιστάν και στη Μεσοποταμία (σημερινό Ιράκ). Η ανάδειξη αυτού του σχεδίου, από μερίδα δεξαμενών σκέψης προφανώς δεν είναι τυχαία και πιθανότατα αντικατοπτρίζει μια πιθανή μελλοντική κατάσταση, τουλάχιστον για τη Συρία και το Ιράκ, όπου η ανομοιογένεια μεταξύ Σουνιτών, Σιιτών και Αλεβιτών και Κούρδων, είναι συγκρίσιμη με αυτήν του 1919.

Συγκρινόμενο το ως άνω σχέδιο με την συμφωνία *Sykes-Picot*, είναι εμφανές ότι η κύρια διαφορά τους ήταν το θέμα της *αυτοδιάθεσης των λαών*, η έλλειψη του οποίου, όπως επιβεβαιώνεται από τις εξελίξεις, αποτελεί τον κρίσιμο παράγοντα που οδήγησε στις συγκρούσεις και στα κενά εξουσίας που σήμερα αποκαλύπτονται. Η ισορροπία μεταξύ πολυεθνικών κρατών και αυτοδιάθεσης που το σχέδιο *King-Crane*⁵ υποστήριζε είναι το ζητούμενο. Εντούτοις, σήμερα κάποιοι υποστηρίζουν ότι το Ιράκ θα ήταν καλύτερα να διαχωρίζονταν σε μικρότερα κράτη και ότι η Συρία θα μπορούσε να διαχωριστεί από μόνη της, ενώ άλλοι (συμπεριλαμβανομένου του ISIS), τονίζουν τη λύση μιας πολύ μεγαλύτερης οντότητας. Όμως και οι δυο αυτές λύσεις, μαζί με αμέτρητες εναλλακτικές που προτείνονται για την περιοχή, παραμένουν προσηλωμένες στην επαναχάραξη των συνόρων παρά τη δεδομένη υπέρβασή τους. Όλα αυτά δείχνουν την ανάγκη ότι πρέπει κοιτάξουμε πέρα από ένα τρέχον παράδειγμα συνόρων. Πρόσφατα, ο λαός της Σκωτίας αποφάσισε ότι προτιμά μια σχέση εντός του Ηνωμένου Βασιλείου αντί να το εγκαταλείψει συνολικά, γεγονός συγκρίσιμο με τα τεκταινόμενα στη Μέση Ανατολή. Στη Συρία, για παράδειγμα, η κοινή αραβική καταγωγή και γλώσσα είναι παράγοντες που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν και να υπάρξει μια ομοσπονδία που θα αναιρού-

⁵ βλ. Παράρτημα «Δ» [Χάρτης Μέσης Ανατολής (Πρόταση King-Crane, 1919)].

σε την πλήρη κυριαρχία μιας κεντρικής κυβέρνησης επί όλων των υποθέσεων. Είναι όμως πολύ δύσκολο να υποστηριχθεί, αναγνωρίζοντας τους περιορισμούς στη Μέση Ανατολή, ότι θα υπάρξει αυτή η διορατικότητα στον αραβικό κόσμο, ώστε να μεταβεί απευθείας από μια οθωμανική κληρονομιά σε μια μετα-εθνική ευρωπαϊκή νεωτερικότητα.

Ωστόσο, η ιδέα της *οθωμανικής αρμονίας*⁶ για τη Μέση Ανατολή, που επικαλείται με τη ρητορική του ο Πρωθυπουργός της Τουρκίας *Ahmet Davutoğlu*, έχει το τίμημά της. Από τη μια παρουσιάζεται ότι οι συγκρούσεις που έφεραν την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που ήταν ανεκτική στις μειονότητες, ήταν αποτέλεσμα των δυτικών ιμπεριαλιστών και το χάος που επικρατεί σήμερα στη Μέση Ανατολή είναι απομεινάρια της αποικιοκρατίας και από την άλλη η υπερβολική αυτοπεποίθηση και πίστη της τουρκικής ηγεσίας με την κατ' επίφαση και παρεμβατική διπλωματία των *μηδενικών προβλημάτων* με τους γείτονες, εξέθρεψε και ενίσχυσε το θρησκευτικό φανατισμό στην εγγύς Μέση Ανατολή. Είναι λοιπόν τουλάχιστον υποκριτικό από πλευράς Τουρκίας, να ισχυρίζεται ότι νοιάζεται για την επίτευξη σταθερότητας και ειρήνης στη Μέση Ανατολή, αφού είναι πλέον τόσο προφανές ότι η νέα αίσθηση του πλούτου, καθώς και η γεωπολιτική της ασφάλεια, την οδήγησαν σε μια εξωτερική πολιτική που ταιριάζει σε μια *νέο-οθωμανική* ετικέτα.

Σύμφωνα με παρατηρητές (Hammerstad, 2005), ο ρόλος της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή είναι ηγεμονικός. Αυτό προκύπτει κυρίως από το δόγμα του νυν πρωθυπουργού *Ahmet Davutoğlu*, πρώην υπουργού Εξωτερικών και συμβούλου του Προέδρου *Recep Tayyip Erdoğan*, ο οποίος από το 2002 εξέφρασε μια κοσμοθεωρία για το στρατηγικό βάθος της Τουρκίας, η οποία επί του παρόντος εφαρμόζεται μάλλον υπό όρους. Η τουρκική κυβέρνηση πεπεισμένη βάσει των αρχών της, κατανοεί πλέον διαφορετικά το εθνικό συμφέρον της Τουρκίας σε αντίθεση με τη ρήση του πρώτου της Προέδρου *Mustafa Kemal Atatürk*, "ειρήνη στο σπίτι, ειρήνη στον κόσμο". Έχει προσανατολίσει τα μέσα της εξωτερικής της πολιτικής για την επιτυχία μιας συγκεκριμένης πολιτικής ομάδας, βάζοντας όλα τα "αυγά" στο καλάθι της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, ενώ επί του παρόντος έχει περιορίσει την επιρροή της στο εξωτερικό (Stein, 2014). Σήμερα, η πολιτική της στη Μέ-

⁶ Nick Danforth (2015). 'Exhuming Turkey's Past' Foreign Affairs [online] http://www.foreignaffairs.com/articles/143248/nick-danforth/exhuming-turkeys-past?cid=nlc-foreign-affairs-this-week-031215-exhuming-turkeys-past-5-031215&sp_mid=48214866&sp_rid=Z3JpZ2JvdW5AZ21haWwuY29tS0, λήφθηκε στις 11/3/2015.

ση Ανατολή τοποθετεί την Τουρκία σε αντίθεση με πολλούς από τους γείτονές της και τη βρίσκει με συγκρούσεις που άπτονται άμεσα του πυρήνα των συμφερόντων της. Η "πολύτιμη απομόνωση" είναι μια φράση⁷ που ξέφυγε από τον πολιτικό σύμβουλο του *Davutoğlu, İbrahim Kalin* και περιγράφει την κατάσταση στην οποία πιθανόν θέλει να βρίσκεται για να κερδίσει χρόνο. Ωστόσο, η φράση αυτή ήταν που ακολούθησε της απροθυμίας της Τουρκίας να συμμετάσχει στο διεθνή συνασπισμό κατά του *ISIS* και θα μπορούσε εκτός από πολύτιμη να χαρακτηριστεί και *επικίνδυνη απομόνωση*, επειδή πρώτον, υπονοεί κάποιας μορφής συνεννόησης, αν όχι υποστήριξης του *ISIS* από την Τουρκία και δεύτερον, απομακρύνει την Τουρκία από τους δυτικούς της συμμάχους.

Στη μελέτη των *Dinçer et al* (2012), επιχειρήθηκε να αναλυθεί εμπειρικά ο αυξανόμενος ακτιβισμός της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή, με στόχο να αξιολογηθεί η ικανότητά της ως περιφερειακής δύναμης, ενώ δόθηκε έμφαση σε δομικά συστατικά που αυξάνουν την περιφερειακή της επιρροή. Το συμπέρασμα ήταν ότι η Τουρκία ήταν μια "περιφερειακή δύναμη στο κενό". Πρώτον, η τουρκική εξωτερική πολιτική διεξάγονταν χωρίς να λαμβάνει υπόψη κάποιο θεωρητικό ή εννοιολογικό πλαίσιο ή κατάλληλη μεθοδολογία για την παραγωγή επιστημονικών πληροφοριών για ερευνητές, οι οποίοι θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη βελτίωσή της. Φυσικός αντίκτυπος αυτής της ανεπάρκειας είναι, οι τουρκικές διεθνείς σχέσεις και η εξωτερική πολιτική να γίνονται με τη νοοτροπία του "όλα ή τίποτα". Δεύτερον, υπήρχε μια εκτενής ασυνέπεια μεταξύ του ρόλου που η Τουρκία θέλει να διαδραματίσει και της ικανότητάς της, μέχρι του σημείου που οι πολιτικές της να μην επιτυγχάνουν. Με άλλα λόγια υπάρχουν αδυναμίες, παρά τις θετικές εξελίξεις στη δημιουργία επιρροής ανάλογης προς τον τουρκικό πληθυσμό. Εν προκειμένω, η Τουρκία πάσχει από ένα *χάσμα προσδοκίας - ικανότητας*. Παρά τη σημαντική αύξηση στις δομές της οικονομίας, της σύνθεσης του εξωτερικού εμπορίου και της απόδοσης άμεσων επενδύσεων, υπάρχει πρόβλημα *βάθους, ποιότητας και ικανότητας*.

Το πρόβλημα του *βάθους* της τουρκικής πολιτικής, μπορεί να ερμηνευθεί κατά πόσο μπορεί να διεισδύσει η Τουρκία στη Μέση Ανατολή και αν υπάρχουν επιδοξοί υποστηρικτές της σε αυτό και τι έχουν να κερδίσουν. Το πρόβλημα της *ποιό-*

⁷ Kadri Gürsel (2014). 'Hazardous Loneliness' [online] TR <http://www.milliyet.com.tr/tehlikeliyalnizlik/dunya/ydetay/1956985/default.htm>, λήφθηκε στις 20/10/2014.

τητας, σχετίζεται με το κακό παρελθόν, αλλά και παρόν της Τουρκίας, στον τρόπο που παρουσιάζεται η έκφραση της ήπιας ισχύος της, ενώ το πρόβλημα της *ικανότητας*, ξεκινά από τον συντονισμό μεταξύ κράτους, ιδιωτικού τομέα και κοινωνίας των πολιτών, που δεν είναι συστηματικός και τις περισσότερες φορές είναι αδιαφανής.

Ο Τούρκος καθηγητής Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου *Işık, Bulent Aras* (*Aras et al, 2007*), την εποχή της ραγδαίας αύξησης της επιρροής των ισλαμιστών στο εσωτερικό της Τουρκίας, όρισε το ρόλο της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή, ως “ένα σύνορο μιας νέας γεωγραφικής φαντασίας” και τον συνέδεσε με τις διαδικασίες εσωτερικής μεταρρύθμισης, ιδίως στους τομείς των πολιτικο-στρατιωτικών σχέσεων, της νέας αντίληψης για την εθνική ασφάλεια, του νέου δυναμικού ρόλου της κοινωνίας των πολιτών και της οικονομικής απελευθέρωσης και σταθερότητας, που είχαν σημαντικές επιπτώσεις στη διαμόρφωση της εξωτερικής της πολιτικής. Παρά το γεγονός ότι εκείνη την εποχή δεν ήταν δυνατόν να προβλέψει τις μελλοντικές εξελίξεις, όπως τις συγκρούσεις στη Συρία και στο Ιράκ και την εμφάνιση του ISIS, αλλά και τη σημερινή *πολύτιμη απομόνωση* της Τουρκίας επισήμανε τους πιθανούς περιορισμούς που θα μπορούσαν να προέλθουν από εσωτερικούς και περιφερειακούς κινδύνους. Ως τέτοιους κινδύνους ανέφερε τις δίδυμες απειλές του πολιτικού Ισλάμ και του κουρδικού εθνικισμού και τις σχέσεις της Τουρκίας με τη Συρία και το Ιράν, ενώ σημείωσε ότι αυτός ο νέος ρόλος της Τουρκίας είναι το αποτέλεσμα μιας ενιαίας γραμμής πολιτικής που εφαρμόζεται για την περιοχή, για την οποία δεν υπήρχε όμως καμία εγγύηση ότι θα μπορούσε να εφαρμοστεί με επιτυχία. Πολλοί πολιτικοί αναλυτές αμφισβήτησαν τα θεμέλια, το διπλωματικό ύφος και τις πολιτικές επιλογές αυτής της νέας πολιτικής και τόνιζαν ότι η ξαφνική και απότομη αποχώρηση από την παραδοσιακή πολιτική γραμμή, αναδεικνύει μια αδήλωτη ισλαμική ατζέντα μιας φιλο-ισλαμικής κυβέρνησης στο νέο αυτό ακτιβισμό στη Μέση Ανατολή. Αν και η εσωτερική μεταμόρφωση της Τουρκίας φαινομενικά ήταν αρκετά ανθεκτική για να προωθήσει τον ενεργό ρόλο της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή, διαπιστώθηκε ότι ήταν επιρρεπής σε οπισθοδρομήσεις σε περιπτώσεις οικονομικής κρίσης, πολιτικής αστάθειας και υποχώρησης από τη διαδικασία ένταξης στην ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης και της ελευθερίας του τύπου και της έκφρασης.

Αντίστοιχα, η Hammerstad (2005) υποστήριξε ότι ο ακτιβισμός της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή, ξεκίνησε υπό την έννοια μιας νέας διαμορφούμενης περιφερειακής ρητορικής/φαντασίας, σύμφωνα με την οποία η μεταβαλλόμενη φύση ενός έθνους-κράτους επεκτείνεται πέρα από τα σύνορά του, ενώ η εσωτερική μεταμόρφωση αλλάζει τις πολιτικές συμπεριφορές που ανοίγουν το δρόμο για τη μείωση του εύρους της γεωγραφίας με τους άλλους και τον επαναπροσδιορισμό φίλων και εχθρών στην περιοχή. Η προσέγγιση όμως αυτή, δεν ήταν τίποτε άλλο από την ίδια τη ρητορική του *Ahmet Davutoğlu* για το στρατηγικό βάθος της Τουρκίας, η οποία επί του πρακτέου δεν φαίνεται να έφερε αποτελέσματα.

Οι τρέχουσες ενέργειες της Τουρκίας καθοδηγούνται από τις αποτυχίες της στη Συρία, τις πολιτικές δυσκολίες που έχει με το Ιράκ, τις ανησυχίες της σχετικά με την ιρανική ενδυνάμωση και τους κινδύνους από την αύξηση του κουρδικού εθνικισμού.

Αναφορικά με τη Συρία, κατά τα έτη 2011 και 2012, η τουρκική κυβέρνηση, συνεργαζόμενη στενά με το Κατάρ, επικεντρώθηκε στη δημιουργία και ανάπτυξη της συριακής αντιπολίτευσης και στην υποστήριξη επιμέρους ομάδων ανταρτών, που θα βοηθούσαν στην ανατροπή του καθεστώτος του *Bashar al-Assad* και θα ενδυνάμωναν την Μουσουλμανική Αδελφότητα στη Συρία (Stein, 2014). Ταυτόχρονα, προέβη σε μια αμφιλεγόμενη απόφαση, ανοίγοντας τα σύνορά της με τη Συρία και επιτρέποντας έτσι την τότε εν τη γενέσει συριακή αντιπολίτευση να βρει καταφύγιο και ανεφοδιασμό στην τουρκική επικράτεια. Πίστευε ότι οι μονάδες αυτών των ανταρτών θα αποτελούσαν την αιχμή του δόρατος μιας πολύ ευρύτερης προσπάθειας να κινητοποιηθεί αποτελεσματικά η συριακή αντιπολίτευση ενάντια στο καθεστώς του Assad. Έτσι θα διατηρούνταν μια συγκεντρωτικά οργανωμένη νέα κυβέρνηση που θα αναλάμβανε την εξουσία, προκειμένου να αποτραπεί η διάλυση της χώρας, η οποία θα επιδείνωνε τις θρησκευτικές διαφορές και την ενδυνάμωση των Κούρδων της Συρίας. Καθώς η σύγκρουση συνεχίστηκε, οι τουρκικές ανησυχίες για διάλυση της Συρίας, έγιναν ακόμη πιο έντονες και η Τουρκία έτσι αύξησε την υποστήριξή⁸ της προς τους αντάρτες της Συρίας, φτάνοντας μέχρι του σημείου να τους βοηθήσει να οργανώσουν επιθέσεις σε συριακές πόλεις, όπως το

⁸ Aaron Stein (2015). 'Turkey's Evolving Syria Strategy' Foreign Affairs [online] http://www.foreignaffairs.com/articles/143023/aaron-stein/turkeys-evolving-syria-strategy#cid=soc-twitter-at-snapshot-turkey_s_evolution_syria_strate-000000, λήφθηκε στις 9/2/2015.

Χαλέπι και η *Ιντλίμπ* και να υποστηρίξει ομάδες σαλαφιστών, όπως η *Ahrar al Sham* και η *Jabhat al Nusra*. Η προσέγγιση της Τουρκίας ως προς την συριακή σύγκρουση μετατοπίστηκε στις αρχές του 2014, όταν το αυτοαποκαλούμενο ισλαμικό κράτος (ISIL ή ISID ή DAESH ή DAES) άρχισε να κατακτά έδαφος και να κερδίζει υποστηρικτές που μέχρι τότε υποστηρίζονταν από την Τουρκία, επαυξάνοντας την επιτήρηση στα νότια σύνορά της για να σταματήσει τη ροή των ισλαμιστών μαχητών και το λαθρεμπόριο από το οποίο επωφελείτο το ισλαμικό κράτος. Ωστόσο παρέμεινε προσηλωμένη στο στόχο της ανατροπής του καθεστώτος *Assad*, ενώ καθόρισε ως τρίτη κατά σειρά προτεραιότητα την αντιμετώπιση του *ISIL*, μετά το λαθρεμπόριο και την τρομοκρατία του Κούρδων του *PKK* και του *PYD*.

Σχετικά με το Ιράκ, πριν από την πτώση της Μοσούλης από το ισλαμικό κράτος, η Τουρκία δικαιολογούσε την οργή των σουνιτών μουσουλμάνων, εξαιτίας των πολιτικών του τότε ιρακινού σίιτη πρωθυπουργού *Nuri al Maliki*, του Ιρακινού Συντάγματος και της πολιτικής των ΗΠΑ. Πλέον τούτου και η απροκάλυπτη υποστήριξη της Περιφερειακής Διοίκησης των Κούρδων (KRG), σε βάρος των συμφερόντων του Ιράκ αποτέλεσαν παράγοντες που συνέβαλαν στην περαιτέρω ενδυνάμωση του Ιράν στην ιρακινή πολιτική σκηνή, ενώ η συγκεκαλυμμένη συνεργασία ΗΠΑ – Ιράν στην καταπολέμηση του ισλαμικού κράτους στο Ιράκ, κατέστησε την Τουρκία βασικό ανταγωνιστή για επιρροή σε διάφορες περιοχές του Ιράκ. Ο πρωθυπουργός της Τουρκίας *Ahmet Davutoğlu*, βλέπει το Ιράν ως μια χώρα "αιρετική", όπως προσπαθεί να τεκμηριώσει στο βιβλίο του *στρατηγικό βάθος*, ενώ Τουρκία και Ιράν ανταγωνίζονται για επιρροή σε γεωγραφικές λεκάνες της ευρύτερης "ιστορικής ενδοχώρας" τους (Stein, 2014). Ωστόσο, η άνοδος των σιιτικών παραστρατιωτικών ομάδων αποτελεί ένα μοναδικό και καινούριο πρόβλημα για την Τουρκία κατά μήκος δύο διαφορετικών μετώπων, τόσο στο Ιράκ, όσο και στη Συρία. Κατ' αρχάς, το Ιράν έχει διαδραματίσει έντονο ρόλο στην άμυνα του Κουρδιστάν (KRG), ιδιαίτερα κοντά στην πόλη του *Kirkuk* και στην επαρχία της *Diyala*. Δεύτερον, και συναφώς, η σχετική θέση του Ιράν στην άμυνα του Κουρδιστάν είναι πολύ πιο έντονη από εκείνη της Τουρκίας. Για παράδειγμα, κατά την έναρξη της πολιορκίας των *Αρβύλων* (*Erbil*), η Τουρκία ανέβαλε αρχικά την παροχή όπλων προς τους μαχητές *Peshmerga*, στη συνέχεια όμως παρείχε τόσο εκπαίδευση, όσο και εξοπλισμό. Αυτή η *αμφισημία στην υποστήριξη* έχει υπονομεύσει την εμπιστοσύνη

των Κούρδων του Ιράκ στην Τουρκία, ενώ την ίδια στιγμή η υποστήριξη του Ιράν έχει αυξηθεί, λόγω της άμεσης προμήθειας οπλικών συστημάτων κατά τη διάρκεια των πρώτων ημερών της σύγκρουσης με το ισλαμικό κράτος.

Η Τουρκία κινείται βέβαια προς αποκατάσταση μιας ισορροπίας, αλλά το γεγονός παραμένει ότι το Ιράν θεωρείται ως πιο καθοριστική δύναμη για την υπεράσπιση του Κουρδιστάν απ' ό,τι η Τουρκία. Το ίδιο ισχύει και σε μεγάλο μέρος του Ιράκ, όπου το Ιράν έχει υπό τον άμεσο έλεγχο του πολλές πολιτοφυλακές, με την Τουρκία να έχει μόνο μια έμμεση σχέση με ορισμένες φυλές στη Νινευή (*Nineveh*) και δεσμούς με σουνίτες ιρακινούς *Τουρκομάνους*. Ομοίως, η εξάρτηση των ιρακινών πολιτικών στη Βαγδάτη από την Τεχεράνη έχει βαθύνει προκειμένου να υποστηριχθεί η άμυνα της χώρας τους. Η Τουρκία, αντιθέτως, έχει λίγους μοχλούς για να ασκήσει επιρροή στην ιρακινή κεντρική κυβέρνηση, εκτός από τους συμμάχους της από το διχασμένο σουνιτικό κίνημα του Ιράκ. Ο κύριος σύμμαχος της Τουρκίας, ο *Osama al-Nujaifi*, είναι ένας από τους τρεις επίσημους αντιπρόεδρους του Ιράκ, ωστόσο, η επιρροή του έχει μειωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, λόγω της συμμαχίας του με κουρδικά πολιτικά κόμματα στη *Νινευή*. Ο ίδιος, μαζί με τον αδελφό του, *Atheel al-Nujaifi*, έχουν απευθύνει εκκλήσεις για μια σουνιτική αυτόνομη περιοχή στο εσωτερικό του Ιράκ με βάση το μοντέλο της Περιφερειακής Κυβέρνησης του Κουρδιστάν. Η Τουρκία έχει εκφράσει έμμεσα την υποστήριξή της για στοιχεία αυτής της πρότασης του *Nujaifi*, κυρίως με έκκληση για *απο-μπααθισμό*⁹. Η πολιτική αυτή, ωστόσο, έχει μικρή ελπίδες να πετύχει, λόγω της αντίστασης των σιιτών. Έτσι, ενώ η Τουρκία έχει θέσει ως προτεραιότητα την οικοδόμηση μιας νέας σχέσης με τον νέο Ιρακινό πρωθυπουργό, *Haider al-Abadi*, υπάρχουν βαθιά ριζωμένα διαρθρωτικά προβλήματα που εμποδίζουν την Τουρκία να παίξει έναν πιο έντονο ρόλο στην ιρακινή πολιτική στο εγγύς μέλλον.

Οι συγκρούσεις στη Συρία και στο Ιράκ έχουν επίσης διαχυθεί πέρα από τα σύνορα, ιδιαίτερα στην κουρδική πλειοψηφία στο νοτιοανατολικό τμήμα της Τουρκίας, προκαλώντας αναζωπύρωση του κουρδικού εθνικισμού. Οι πολιτικές της Τουρκίας κατά το μεγαλύτερο μέρος του συριακού εμφυλίου πολέμου είχαν ως αποτέλεσμα το κυβερνών κόμμα *AKP* να ταυτιστεί με το ισλαμικό κράτος από ένα

⁹ Ο Μπααθισμός (αραβικά: البعث αλ-Μπάαθ σημαίνει "αναγέννηση" / "ανάσταση") και είναι μια αραβική εθνικιστική ιδεολογία που προωθεί την ανάπτυξη και τη δημιουργία ενός ενιαίου αραβικού κράτους.

μεγάλο αριθμό των Κούρδων στην Τουρκία. Οι επιθέσεις του ισλαμικού κράτους εναντίον των Κούρδων στη Συρία και στο Ιράκ συνέβαλαν στην οικοδόμηση αυτής της αντίληψης και ενίσχυσαν περαιτέρω τα αισθήματα του διασυνοριακού (Τουρκίας-Ιράκ-Συρίας-Ιράν) παν-κουρδικού εθνικισμού. Αυτά τα αισθήματα περιελάμβαναν μια απίστευτη παγκόσμια συμπάθεια για τα δεινά των Κούρδων της Συρίας, που αξιοποιήθηκαν συμβολικά και περαιτέρω με την ήττα του ισλαμικού κράτους στο *Kobane*, από τις δυνάμεις των Σύριων Κούρδων (*YPG/PYD*). Το *PYD* είναι αδελφό κόμμα με το Κουρδικό Εργατικό Κόμμα (*PKK*), που μάχεται το τουρκικό κράτος επί δεκαετίες για να επιτευχθεί μεγαλύτερη πολιτική και πολιτιστική αυτονομία για τους Κούρδους της Τουρκίας. Η Τουρκία βασίζεται στον *Massoud Barzani*, τον Πρόεδρο της Περιφερειακής Κυβέρνησης του Κουρδιστάν στο Ιράκ, για να εξουδετερώσει την ευρεία απήχηση του *PKK*, ωστόσο μετά το ρόλο που έπαιξαν τόσο το *PKK* κατά τη διάρκεια της μάχης στην *Sinjar*, όταν βοήθησε στην εκκένωση της μειονότητας των *Yazidis*, όσο και της δυναμικής στάσης του *PYD* στη Συρία που ήταν στην πρώτη γραμμή στο *Kobane* και οδήγησε σε αύξηση της συμπάθειας και υποστήριξης, η Τουρκία αντιμετώπισε ακόμη μια αρνητική πρόκληση στην περιφέρεια, αλλά και στο εσωτερικό της. Να σημειωθεί ότι ως απειλή, οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις (ΤΕΔ), κατατάσσουν ως δεύτερη σημαντικότερη για την εθνική ασφάλεια, αυτή της τρομοκρατίας, χωρίς να διαχωρίζουν το *PKK* από το *PYD*¹⁰. Η παραπάνω εξέλιξη ήταν ένα πολιτικό αποτέλεσμα που η Τουρκία θα ήθελε και έπρεπε να αποφύγει, ωστόσο, καταδεικνύει και την αδυναμία της να ελέγξει και επηρεάσει καταστάσεις τόσο κοντά στα σύνορά της.

Η ενδυνάμωση του *PKK/PYD* έχει αντίκτυπο στο εσωτερικό της Τουρκίας. Μετά την άνοδο του *PYD* στη Συρία, το τουρκικό κράτος ξανάρχισε τις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις με το *PKK*. Οι διαπραγματεύσεις αυτές επηρεάζονται ολοένα και περισσότερο από τα γεγονότα στη Συρία και ειδικότερα, από τον τρόπο με τον οποίο η συλλογική κουρδική μάχη κατά του ισλαμικού κράτους ένωσε το κατακερματισμένο κουρδικό κίνημα πίσω από μία και μόνο αιτία, την ήττα του ισλαμικού κράτους. Σχετικά με αυτό, η κουρδική πλειοψηφία της Τουρκίας στα νοτιοανατολικά, από τον Νοέμβριο του 2012 κατηγορεί την τουρκική κυβέρνηση ότι στηρίζει σκληροπυρηνικές ομάδες ανταρτών (*ISIS*) που επιτίθενται στο έδαφος του *PYD*.

¹⁰ Προκύπτει από επίσημη ενημέρωση του Τ/ΓΕΕΘΑ στην Κοινότητα των Ξένων Στρατιωτικών Ακολούθων στην Άγκυρα, που έγινε τον Απρίλιο του 2015.

Αυτές οι τάσεις ενίσχυσαν τη διαπραγματευτική θέση των Κούρδων στις ειρηνευτικές συνομιλίες, σε σχέση με τις προηγούμενες διαπραγματεύσεις και εμφανίζει δύο αλληλένδετα στοιχεία. Πρώτον, ο πόλεμος του *PKK* με το ισλαμικό κράτος θα υπονομευθεί αν η Τουρκία ζητά τον αφοπλισμό του και δεύτερον, η αμφισβήτηση από πλευράς Τουρκίας της κουρδικής αυτονομίας στη Συρία, σημαίνει ευθεία υποστήριξη ισλαμικών ομάδων και όχι αδελφοποίηση με τους Κούρδους.

Τελικά όλες οι προσπάθειες μετασχηματισμού της Τουρκίας σε ένα σύγχρονο, δημοκρατικό και φιλελεύθερο κράτος, δεν οδήγησαν σε τίποτε άλλο παρά στον *ηγεμονισμό* (Keyman *et al*, 2014). Έναν ηγεμονισμό όμως, που εκφράζεται σε όλες του τις διαστάσεις και εκφάνσεις στο εσωτερικό της χώρας και αδυνατεί να επιβληθεί στο εξωτερικό. Οι Keymen *et al*, ορθώς επισημαίνουν ότι η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση της τοπικής, περιφερειακής και παγκόσμιας επιρροής της Τουρκίας υπό την ηγεμονία του ΑΚΡ, δημιούργησε απειλές και προκλήσεις με την έναρξη των αραβικών εξεγέρσεων, στην προσπάθειά της να προσαρμοστεί στις ταχέως μεταβαλλόμενες συνθήκες της περιοχής και να αναδιατυπώσει τη λογική των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες. Η προσπάθεια αυτή αποδείχθηκε μη βιώσιμη και γεμάτη αντιφάσεις, ενώ πλήγωσε σοβαρά τα τουρκικά εθνικά συμφέροντα και το διεθνές κύρος της Τουρκίας, αφού απέτυχε να παρουσιάσει την εικόνα μιας πολυαναμενόμενης δημοκρατίας και έσπασε το δεσμό που συνέδεε την Τουρκία με τη Διεθνή Κοινότητα, αλλά και τους εμπνευσμένους από αυτήν λαούς της Μέσης Ανατολής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ανάλυση της Υψηλής Στρατηγικής της Τουρκίας για τη Μέση Ανατολή

Σε όλο αυτό το περίπλοκο εσωτερικό και περιφερειακό πλαίσιο, η Τουρκία εμφανίζεται να παίζει το ρόλο του κομπάρσου στη διεθνή εκστρατεία κατά του ισλαμικού κράτους, περιοριζόμενη στην ασφάλεια των συνόρων της, στην ανταλλαγή πληροφοριών και στην εκπαίδευση μιας Ταξιαρχίας ανταρτών¹¹. Η Τουρκία παραμένει βαθιά δύσπιστη για τον επιδιωκόμενο σκοπό της υποστηριζόμενης από τις ΗΠΑ στρατιωτικής επιχείρησης, δηλώνοντας ότι είναι καταδικασμένη να αποτύχει, διότι δεν αντιμετωπίζει το σύμπτωμα της βαρβαρότητας του *Bashar al-Assad*, κι έτσι έρχεται σε αντίθεση την πολιτική των ΗΠΑ για το Ιράκ και τη Συρία και σε πολλές περιπτώσεις ασκεί πίεση για την επίτευξη ανταλλαγμάτων.

Λόγω της γεωγραφικής θέσεως της Τουρκίας και της νοοτροπίας της από την κληρονομιά του Βυζαντίου, θεωρείται σκόπιμο, η τουρκική υψηλή στρατηγική για τη Μέση Ανατολή, να αναλυθεί με βάση τα πέντε κριτήρια κατά Παπασωτηρίου (2011).

Το πρώτο είναι το κριτήριο της *καταλληλότητας*. Κατ' αρχάς, η τουρκική στρατηγική δεν είναι συμβατή με το διεθνές περιβάλλον, αφού παραμένει προσκολλημένη στην εξυπηρέτηση της εσωτερικής της πολιτικής και εκτός διεθνούς συνασπισμού για την καταπολέμηση του ισλαμικού κράτους, ενώ η πρότασή της για εγκαθίδρυση ζωνών ασφαλείας στη βόρεια Συρία, δεν τυγχάνει διεθνούς υποστήριξης. Δεν εκμεταλλεύεται την ευκαιρία που της δίνεται από τη Δύση, προβάλλοντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματά της γεωγραφικής της θέσης, να εμπλακεί βαθύτερα και πιο ενεργά στην καταπολέμηση του ισλαμικού κράτους και στη συνέχεια να ζητήσει ανταλλάγματα, ενώ βρίσκεται σε διαμετρικά αντίθετη θέση με τη Ρωσία, αναφορικά με την αντιμετώπιση του καθεστώτος του *Bashar al-Assad*. Η ρητορική του αντιαμερικανισμού μπορεί να κερδίζει ψηφοφόρους, αλλά η Τουρκία φαίνεται ότι αγνοεί τελείως τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις αυτής της ρητορικής. Οι δυτικοί

¹¹ Defense News (2014). 'Turkey, US Agree to Train and Arm Syrian Opposition', [online] <http://www.defensenews.com/article/20141124/DEFREG04/311240021/Turkey-US-Agree-Train-Arm-Syrian-Opposition>, λήφθηκε στις 24/11/2014.

σύμμαχοι της Τουρκίας αμφισβητούν όλο και περισσότερο τις προθέσεις της. Η Τουρκία και οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις όχι μόνο για τη Συρία, αλλά και γενικότερα για τη Μέση Ανατολή. Στην Αίγυπτο, η κυβέρνηση του *AKP* υπερασπίζεται έντονα τη νομιμότητα της προηγούμενης εκλεγμένης κυβέρνησης της Μουσουλμανικής Αδελφότητας και αντιτίθεται σθεναρά στο επακόλουθο στρατιωτικό πραξικόπημα που την ανέτρεψε. Η Τουρκία έχει στενές σχέσεις με τις παλαιστινιακές αρχές και είναι έντονα επικριτική για το Ισραήλ, έτσι ώστε να αποδοκιμάζει την αμερικανική υποστήριξη σε αυτό. Οι προτιμήσεις της Τουρκίας για την προμήθεια κινεζικού εξοπλισμού, είναι επίσης ένα στοιχείο αντιπαράθεσης. Ταυτόχρονα, αντιμετωπίζει την αύξηση της επιρροής του Ιράν στη Μέση Ανατολή, που αποτελεί έμμεση αμφισβήτηση για το ρόλο της Τουρκίας. Η Τουρκία θα μπορούσε να εφαρμόσει μια πιο επιθετική στρατηγική για την αντιμετώπιση των προκλήσεων, αναδεικνύοντας τον έτσι κι αλλιώς διεθνώς αποδεκτό ρόλο της στη Μέση Ανατολή και να την εκμεταλλευθεί προς όφελος των εθνικών της συμφερόντων. Ωστόσο, προσαρμόζεται σε κάποιο βαθμό στο εσωτερικό πολιτικό περιβάλλον, όπως καταδεικνύεται από την υποστήριξη των Τούρκων ψηφοφόρων, τουλάχιστον των περισσότερων, κι έτσι ευνοείται και νομιμοποιείται να καθοδηγεί και να κατευθύνει τους εξωτερικούς πολιτικούς σκοπούς της. Δεν καταφέρνει όμως να ελέγξει τις εξελίξεις που οδήγησαν στην αύξηση της συμπάθειας για τους Κούρδους της Συρίας και συμβάλει με τη στάση της στην αναζωπύρωση του κουρδικού εθνικισμού στο εσωτερικό της Τουρκίας.

Το δεύτερο είναι το κριτήριο της *εσωτερικής συνοχής*. Στην προσπάθειά της να αντιμετωπίσει αιφνίδιες προκλήσεις στο ευρύτερο περιβάλλον, τις οποίες δεν ήταν σε θέση να ελέγξει άμεσα και εξαιτίας αντικρουόμενων συμφερόντων των δρώντων στη Μέση Ανατολή, η Τουρκία δεν εμφανίζεται με μια συνεκτική στρατηγική, η οποία την οδηγεί σε μια αντιδραστική διαδικασία λήψης αποφάσεων και επιλογών, με αποτέλεσμα πτυχές της να *αλληλοϋπονομεύονται*. Τα συστατικά στοιχεία της τουρκικής στρατηγικής δεν αλληλοϋποστηρίζονται και το ένα παρεμποδίζει την επίδραση του άλλου, αφού από τη μια δεν επιτρέπει στο στρατό της να επηρεάσει τις εξελίξεις και από την άλλη διαπραγματεύεται με το ισλαμικό κράτος και τους Κούρδους, εντός και εκτός Τουρκίας, κινήσεις που αποδεικνύονται ιδιαίτερα ανεπιτυχείς επί του πρακτέου, οδηγώντας την σε ενέργειες που δείχνουν φόβο και έλλειψη αποφασιστικότητας. Η εκκένωση του τύμβου του *Süleyman Şah*,

στο συριακό έδαφος¹², ήταν απόδειξη μιας τέτοιας συμπεριφοράς, ενώ με τη δικαιολογία της ύπαρξης του σε ικανό βάθος εντός του συριακού εδάφους, θα είχε μια πολύ καλή δικαιολογία για να επέμβει. Επιπλέον η διαρκής εμμονή της για την ανατροπή του *Assad*, απέκλεισε άλλες εναλλακτικές λύσεις ακόμη και όταν έγινε πλέον σαφές ότι δεν υπήρχε δυνατότητα για την επίτευξη αυτού του στόχου. Η Τουρκία λοιπόν περιορίζει τις επιλογές της, χωρίς καμία δυνατότητα να κερδίσει, δεδομένου ότι δεν ζητά καμία άλλη λύση από αυτήν της αποχώρησης του *Assad*. Ως εκ τούτου, η στρατηγική αυτή είναι καταδικασμένη σε αποτυχία τόσο στη Συρία, αλλά και αλλού. Η Τουρκία, που πριν από λίγα χρόνια θα έφερνε την ειρήνη και την τάξη στην περιοχή, τώρα φαίνεται σαν ένας ηθοποιός που αποχωρεί από τη σκηνή, με αγωνία να προσπαθήσει να βρει λύση μέσα από λανθασμένες κινήσεις, στις οποίες κανείς δεν ξέρει τι να κάνει.

Όσον αφορά στο τρίτο κριτήριο, της *αποδοτικότητας*, η Τουρκία επιλέγει τη στρατηγική της εξισορρόπησης, η οποία όμως εμπεριέχει μεγάλη αβεβαιότητα, όπως καταδεικνύεται από τα αποτελέσματα. Στην προσπάθειά της να προωθήσει τον πολιτικό της σκοπό, του *ήπιου σουνιτικού τόξου*¹³, στο πλαίσιο της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, προβαίνει στην ανάλωση τεράστιων οικονομικών πόρων, ενώ αποφεύγει με κάθε τρόπο οποιαδήποτε στρατιωτική επέμβαση, υπό το φόβο της αντίδρασης της τουρκικής κοινωνίας. Στο εσωτερικό, δαπανώνται τεράστια ποσά σε εξοπλιστικά προγράμματα, στην προσπάθειά της να ενισχύσει την εγχώρια έρευνα και ανάπτυξη, ενώ οι αμυντικές δαπάνες βαίνουν αυξανόμενες κάθε χρόνο. Αντίστοιχα, προσπαθεί να δημιουργήσει συμμαχίες στο εξωτερικό, οι περισσότερες των οποίων αποδεικνύονται πρόσκαιρες, ενώ η φιλοδοξία της για *μηδενικά προβλήματα με τους γείτονες*¹⁴, έχει μετατραπεί σε *μηδενικούς γείτονες*. Αν και οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Τουρκία μοιράζονται μια σειρά από συμφέροντα, από τον έλεγχο στις ρωσικές φιλοδοξίες, μέχρι τη σταθεροποίηση στη Μέση Ανατολή, η συνεργασία τους είναι τεταμένη και μάλλον έτσι θα συνεχιστεί στο ορατό μέλλον. Πλέον τούτου, η άνοδος του αντισιμιτισμού στην Τουρκία αποτελεί γεγο-

¹² Hürriyet Daily News (2015). 'Turkey evacuates troops at historic tomb in Syria, one soldier killed', [online] <http://www.hurriyetdailynews.com/-turkey-evacuates-troops-at-historic-tomb-in-syria-one-soldier-killed.aspx?pageID=238&nID=78662&NewsCatID=352>, λήφθηκε στις 22/2/2015.

¹³ Brahma Chellaney (2014) 'The Sunni Arc of Instability' [online] <http://www.project-syndicate.org/commentary/sunni-islam-federalism-by-brahma-chellaney-2014-11>, λήφθηκε στις 12/11/2014.

¹⁴ Joshi S., Stein A. (2014) 'Not Quite Zero Problems, Ankara's Troubles in Syria', The RUSI Journal

νός, ενώ η ρητορική κατά του Ισραήλ, έχει περιορίσει τις σχέσεις των δυο χωρών, μόνο στον εμπορικό τομέα. Ο ανταγωνισμός με την Αίγυπτο έχει πάρει μορφή απόλυτης εχθρότητας, ενώ είναι απίθανο οι σχέσεις τους να ανακάμψουν στο προσεχές μέλλον, με την πιθανότητα η περιφερειακή αντιπαλότητα των δύο δυνάμεων να τροφοδοτήσει περαιτέρω ένταση λόγω της Γάζας, της Κύπρου και του Ιράκ. Ωστόσο, υπάρχει περιθώριο βελτίωσης των σχέσεων με την Σαουδική Αραβία, στο πλαίσιο της διαμόρφωσης ενός μπλοκ σουνιτών εναντίον του Ιράν. Αυτό θα ικανοποιούσε φυσικά και το Ισραήλ, αλλά και τις Ηνωμένες Πολιτείες, προκειμένου να αισθάνονται ότι έχουν ένα στοιχείο πίεσης κατά του Ιράν.

Το τέταρτο κριτήριο είναι του *συσχετισμού ικανοτήτων και στόχων*. Όπως εκτιμούν οικονομικοί αναλυτές¹⁵, η νομισματική σύνθεση του εμπορίου της Τουρκίας δεν λειτουργεί πλέον προς όφελος της χώρας, λόγω του υψηλού και επίμονου πληθωρισμού και της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας της τουρκικής λίρας που έχει υποτιμηθεί κάτω από την ονομαστική συναλλαγματική της ισοτιμία. Αυτό, στο πλαίσιο μιας μελλοντικής ανάλυσης κόστους-οφέλους δεν φαίνεται να μπορεί να υποστηρίξει μια βέλτιστη και αποτελεσματική στρατηγική και το οικονομικό άνοιγμα τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό. Πλέον τούτων, και η έλλειψη αυτάρκειας και πολλαπλότητας σε ενεργειακές πηγές, θα καταστούν τροχοπέδη στην επίτευξη των γεωπολιτικών της επιδιώξεων στη Μέση Ανατολή, ενώ σίγουρα υπάρχει ο κίνδυνος της *υπερεξάπλωσης*. Εκτός από τη στρατιωτική της στρατηγική, η οποία δεν είναι και τόσο αποδοτική, αλλά και καθόλου χρήσιμη επί του παρόντος (τουλάχιστον στους συμμάχους), η τουρκική υψηλή στρατηγική διακρίνεται από έντονη διπλωματία και εσωτερική νομιμοποίηση. Παρόλα αυτά η έλλειψη πόρων δύναται να αποτελέσει “αχίλλειο πτέρνα” στο άμεσο μέλλον, αφού τα οικονομικά στοιχεία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι θα ακολουθήσει φάση παρακμής. Ο υπερβολικά φιλόδοξος στόχος, της ενσωμάτωσης λαών της Μέσης Ανατολής σε ένα σουνιτικό πολιτικό και οικονομικό σύστημα, δεν συμβαδίζει με την ικανότητα της χώρας, τόσο εξαιτίας οικονομικών δυνατοτήτων, όσο και των περιορισμών στην ικανότητα της Τουρκίας να επηρεάσει τα γεγονότα, πολλά κακά εκ των οποίων η ίδια προκάλεσε στη Μέση Ανατολή.

¹⁵ Hürriyet Daily News (2015) ‘15 graphs to explain why populism could wreck Turkey’s economy’, [online] <http://www.hurriyetdailynews.com/15-graphs-to-explain-why-populism-could-wreck-turkeys-economy.aspx?pageID=449&nID=81227&NewsCatID=550>, λήφθηκε στις 18/4/15.

Το πέμπτο κριτήριο είναι η *αντοχή σε σφάλματα*. Μακροσκοπικά, η στρατηγική της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή, φαίνεται να μην έχει τη δυνατότητα να απορροφήσει αρνητικές συνέπειες και εξελίξεις, χωρίς να υποστεί απαγορευτική ζημία, η έκταση της οποίας δεν μπορεί επί του παρόντος να εκτιμηθεί. Ωστόσο, η εμμονή της κυρίαρχης πολιτικής σκέψης στην Τουρκία, πεπεισμένη βάσει των αρχών της, να κατανοεί διαφορετικά το εθνικό συμφέρον της Τουρκίας, έχει προσανατολίσει τα μέσα της εξωτερικής της πολιτικής για την επιτυχία μιας συγκεκριμένης πολιτικής ομάδας, αυτή της *Μουσουλμανικής Αδελφότητας*, ενώ επί του παρόντος έχει περιορίσει την επιρροή της στο εξωτερικό. Σήμερα, η πολιτική της στη Μέση Ανατολή τοποθετεί την Τουρκία σε αντίθεση με πολλούς από τους γείτονές της και τη βρίσκει με συγκρούσεις που άπτονται άμεσα του πυρήνα των συμφερόντων της. Ο διακεκριμένος καθηγητής του *Harvard, Joseph Nye*¹⁶, ορθώς επισημαίνει ότι η ακμάζουσα οικονομία και η δημοκρατική διακυβέρνηση ήταν τα συστατικά στοιχεία της ήπιας ισχύος της Τουρκίας, ωστόσο η αίσθηση αυτή δεν υπάρχει πια. Όχι πολύ καιρό πριν, η Τουρκία εθεωρείτο ως ένα ιδανικό παράδειγμα για τα μετεπανάστατικά αραβικά έθνη. Μέχρι πρόσφατα, οι τουρκικές σαπουνόπερες κυριαρχούσαν στις αραβικές τηλεοράσεις σε όλη τη Μέση Ανατολή και η θέση της Τουρκίας εμφανίζονταν ως η πιο σύγχρονη και ευημερούσα του μουσουλμανικού κόσμου, ενώ είχε έφεση στους μουσουλμάνους παγκοσμίως. Τώρα όμως φημίζεται για τις εικόνες σκληρής αστυνομικής καταστολής εναντίον διαδηλωτών και σύλληψης επικριτικών δημοσιογράφων, αποκαλύπτοντας ένα αυταρχικό πρόσωπο που παραπέμπει στο παλιό γνώριμο παρελθόν της. Έτσι ακόμη και αυτοί που πίστεψαν σε μια νέα Τουρκία, νιώθουν ότι τώρα έχουν εξαπατηθεί.

¹⁶ Today's Zaman (2015) 'Joseph Nye says Turkey has less soft power, less democracy', [online] http://www.todayszaman.com/diplomacy_joseph-nye-says-turkey-has-less-soft-power-less-democracy_377198.html, λήφθηκε στις 5/4/2015.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Το Πρόβλημα και οι Εγγενείς Αδυναμίες της Τουρκικής Πολιτικής

Η τουρκική πολιτική εν γένει επιδεικνύει ένα σύμπτωμα αδυναμίας να επιλύσει τα εσωτερικά ζητήματα *ταυτότητας* και *δημοκρατίας*. Ωστόσο της δίδει ευελιξία να επωφελείται από ευκαιρίες που προκύπτουν σε διάφορους τομείς.

Σύμφωνα με τον Tziarra (2014), η τουρκική εξωτερική πολιτική ήταν ανέκαθεν ένα αινιγματικό ζήτημα και για δυτικούς, αλλά και μη-δυτικούς μελετητές, ενώ υπέθεσε ότι η συμπεριφορά της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής βασίζεται στην ύπαρξη πιθανών σεναρίων, που συχνά το ένα αντικαθιστά το άλλο και κατέδειξε ότι, αν όντως αυτό συμβαίνει, τότε “η τουρκική εξωτερική πολιτική ασκείται με ευκαιριακό τρόπο που δε διαθέτει κάποιο ειδικό δυτικό ή ανατολικό προσανατολισμό, ενώ στοχεύει στη μεγιστοποίηση των ωφελειών σε διάφορα μεμονωμένα ζητήματα, μειώνοντας όμως έτσι τη δυνατότητα μιας ολοκληρωμένης υψηλής στρατηγικής”. Αυτή η εξωτερική πολιτική συμπεριφορά επιδεινώνει την ήδη υπάρχουσα γεωπολιτική αστάθεια που η Τουρκία προσπαθεί να διαχειριστεί στη Μέση Ανατολή, διότι διακρίνεται από αναποφασιστικότητα σε πολλαπλά εξωτερικά προβλήματα, που της παρουσιάζονται λόγω της σημαντικής και ευαίσθητης γεωγραφικής της θέσης. Ως συνέπεια, η Τουρκία αντιμετωπίζει ένα ασυνήθιστα μεγάλο αριθμό των εκκρεμών γεωπολιτικών προβλημάτων με μακρύ ιστορικό, αν συγκριθεί με το μέσο όρο άλλων χωρών, των οποίων η διαχείριση απαιτεί τουλάχιστον ισχυρές συμμαχίες, οι οποίες και δεν είναι ορατές για την Τουρκία, τόσο στο στενό, όσο και στον ευρύτερο γεωπολιτικό της χώρο.

Οι εξελίξεις και τα γεγονότα που ακολούθησαν της ανόδου του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) στην εξουσία το 2002, έκανε τα πράγματα ακόμη πιο περίπλοκα, καθώς σήμανε εκτός των άλλων και τη σταδιακή διακοπή μιας εθνικιστικής ιδεολογικής παράδοσης και την εμφάνιση ενός μετα-κεμαλικού, νέο-ισλαμικού ιδεολογικού πλαισίου. Ο καθηγητής Μούρτος¹⁷, ορθώς επισημαίνει ότι “η Τουρκία μας έχει μπερδέψει, αφού κάνει μια φορά το ένα και μια φορά το άλλο”.

¹⁷ Μούρτος Γ. (2015) ‘Μέση Ανατολή - Αποκορύφωση της Ευκαμψίας’, Διάλεξη: Σχολή Εθνικής Άμυνας ΑΘΗΝΑ, 19/2/2015.

Από εκεί που ήταν φίλος με το Άσαντ και το Ισραήλ, μετατράπηκε σε εχθρό τους. Αν κάποιος το δει σε σχέση με το παρελθόν, μπορεί να καταλάβει ότι η στάση αυτή της Τουρκίας είναι διαχρονική, ανεξαρτήτως ποια τάξη είναι στην εξουσία. Είναι ένα ανατολίτικο αξίωμα που συναντάται και στον αραβικό κόσμο, αντίθετο με την αρχή της αναζήτησης του αμοιβαίου συμφέροντος (win-win), σύμφωνα με το οποίο επιδιώκεται το μέγιστο του μεγίστου, οι συνομιλίες να ξεκινούν κάθε φορά από μηδενική βάση και όχι από εκεί που σταμάτησαν, ενώ η υποχώρηση να συνιστά θανάσιμο σφάλμα.

Όλα τα προβλήματα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής λίγο ως πολύ διασυνδέονται το ένα με το άλλο και επομένως, σε πολλές περιπτώσεις, η επίλυση ενός από αυτά θα μπορούσε να οδηγήσει στην επίλυση ενός άλλου και αντιστρόφως. Αλλά το πραγματικό πρόβλημα είναι ότι η τουρκική εξωτερική πολιτική και λογική υπολογισμού κόστους-οφέλους είναι πολύ ιδιαίτερη. Ο αριθμός των εκκρεμών προβλημάτων, είναι διμερείς διαφορές και η Τουρκία φαίνεται να βρίσκεται σε σχετικά πλεονεκτική θέση ή έχει το πάνω χέρι έναντι των αναληφθεισών τρεχουσών καταστάσεων. Κατά συνέπεια, το αποτέλεσμα είναι μια πολιτική λογική του *περιμένετε και θα δούμε*, με την επιδίωξη με την πάροδο του χρόνου να αυξηθούν τα οφέλη και να βελτιωθεί η θέση της. Φαίνεται ότι η Τουρκία προσπαθεί να πάρει το καλύτερο από κάθε κατάσταση, έχοντας έτσι μια *τομεακή* προσέγγιση των προβλημάτων της. Αυτό οδηγεί σε ένα άλλο πρόβλημα, το οποίο με τα χρόνια έχει μετατραπεί σε μια παράδοση στην τουρκική στρατηγική, αυτή της μέγιστης απολαβής που ακολουθείται σε κάθε περίπτωση, ενώ δεν γίνονται ουσιαστικές προσπάθειες ή παραχωρήσεις για την επίλυση των υφιστάμενων προβλημάτων, από φόβο ότι μια διευθέτηση θα μπορούσε να κοστίσει περισσότερο από τη διατήρηση του *status quo*.

Η πολλαπλότητα και η διασύνδεση των πολλαπλών πιθανών σεναρίων καθώς και η τάση για τη διατήρηση του *status quo*, κάνει την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας ακόμη πιο περίπλοκη και την οδηγεί σε μια συμπεριφορά με βάση τις πιθανότητες, αναμένοντας μπλόφες, αστάθεια ή χάος. Κάθε ξένη πολιτική απόφαση σε θέματα μείζονος σημασίας, θεωρείται ένα πιθανό στρατηγικό σενάριο Tziarra (2014). Η περίπτωση της Συρίας και οι σχέσεις της με την Τουρκία από το τέλος του εικοστού αιώνα, αποτελεί ένα πολύ καλό παράδειγμα της περίπτωσης εφαρμογής πολλαπλών σεναρίων από την Τουρκία. Μετά από δεκαετίες αντι-

κρουόμενων συμφερόντων και σχέσεων, η Τουρκία και η Συρία κατάφεραν να αποφύγουν τη συμμετοχή τους σε έναν πλήρους κλίμακας πόλεμο το 1998. Επικράτησε η διπλωματία και οι δύο χώρες ανέπτυξαν άριστες σχέσεις σε πολλούς τομείς. Ως εκ τούτου, η οικονομία και η ασφάλεια αποτέλεσαν ισχυρούς πυλώνες μεταξύ τους. Όταν όμως το 2011 ξέσπασε ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία, η Τουρκία βρέθηκε ξαφνικά αντιμέτωπη με ένα κρίσιμο δίλημμα: να στηρίξει τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης, όπως έκανε στην Αίγυπτο και στη Λιβύη, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο τα μεγάλα οφέλη που έχει αποκτηθεί από τη συνεργασία της με το καθεστώς του *Bashar al-Assad* ή να βρει έναν έμμεσο τρόπο για να παραμένει στο πλευρό του *Assad*. Και τα δύο σενάρια θα επέφεραν μεγάλο κόστος για την Τουρκία και την εξωτερική της πολιτική, αφού από τη μια όφειλε να αντιμετωπίσει τη Ρωσία και το Ιράν ως κύριες ηγεμονεύουσες δυνάμεις στην περιοχή και από την άλλη να δώσει τα διαπιστευτήριά της ως υποστηρικτή της δημοκρατίας και των καταπιεσμένων στα πρότυπα της *Αραβικής Αφύπνισης* και της *Μουσουλμανικής Αδελφότητας*, όπως έκανε στην Αίγυπτο. Έτσι στράφηκε σε μια πιο προσεκτική και διπλωματική προσέγγιση και υιοθέτησε μια ενδιάμεση στάση, προτρέποντας αρχικά τον *Assad* να εφαρμόσει μεταρρυθμίσεις και στη συνέχεια προτρέποντας και άλλους να τον ανατρέψουν, επιδεικνύοντας μια αναποφάσιστη στάση και τελικά αναποτελεσματική. Τελικά, κάθε πιθανή έκβαση σχετικά με γεωπολιτικά ζητήματα της Τουρκίας αποτελεί ένα πιθανό σενάριο εξωτερικής πολιτικής καθιστώντας έτσι τη χάραξη πολιτικής πιο περίπλοκη.

Η κατανόηση του *βλέποντας και κάνοντας* ή η *αναποφασιστικότητα* δεν είναι αντιφατικά μεταξύ τους και αντικατοπτρίζουν την πεμππουσία της τουρκικής στρατηγικής. Αν και αρχικά διαφάνηκε ότι η Τουρκία τείνει να μετατραπεί σε *θρησκευοκράτος*, αφού η όλη ρητορική και εφαρμογή ισλαμικών ιδεών και πρακτικών κατακλύζουν την κοινωνία, δεν είναι σίγουρο ότι αυτό θα συμβεί. Είναι απλώς μια πρακτική χειραγώγησης του πληθυσμού, που σε μεγάλο βαθμό παραμένει χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, ανασφαλής και επιρρεπής σε μεγαλοϊδεατικά σύνδρομα. Η σύγχρονη Τουρκία έχει ταυτιστεί με το μοντέλο Ερντογάν, που εκφράζει κάτι διαφορετικό. Ο Akyol (2015) εξηγεί γιατί ο πρόεδρος της Τουρκίας, Recep Tayyip Erdoğan, δεν είναι ο ηγέτης του ισλαμικού κινήματος της Τουρκίας. Η εικόνα έχει γίνει πιο περίπλοκη και ο "Ερντογανισμός" μεταμορφώνεται σε μια ιδεολογία από μόνη της, που δεν είναι μακράν της τουρκικής κουλτούρας, αυτής ενός μείγματος

εθνικισμού-ισλαμισμού. Ο όρος *ισλαμισμός* αναφέρεται συνήθως σε πολιτικά κινήματα ή κόμματα που έχουν ως στόχο τον εξισλαμισμό της κοινωνίας μέσω των οργάνων του κράτους. Με αυτή την έννοια ο ισλαμισμός είναι μια έννοια εγγενώς αυταρχική, ειδικά όταν προσπαθεί να επιβάλει τον ισλαμικό νόμο (Σαρία) σε άτομα που αντιτίθενται σε αυτό. Το χαρακτηριστικό ωστόσο των ισλαμιστικών κομμάτων δεν είναι κατ' ανάγκη η ιεραρχία στη δομή τους και συχνά στερούνται χαρισματικών *υπέρτατων ηγετών* που υπαγορεύουν όρους και προϋποθέσεις για τα μέλη τους. Τέτοιο παράδειγμα είναι η Μουσουλμανική Αδελφότητα στην Αίγυπτο, που βλέπει τον εαυτό της όχι ως ένα πολιτικό κόμμα που κατευθύνεται από έναν πρόεδρο, αλλά ως μια *συνεκτική κοινωνία*, που λειτουργεί στη βάση μιας *εσωτερικής διαβούλευσης*. Στην Τουρκία όμως το πολιτικό κίνημα κατευθύνεται από έναν υπέρτατο ηγέτη, τον Ερντογάν. Επιπλέον, σταδιακά η προπαγάνδα υπέρ του Ερντογάν, την οποία υποστηρίζει σχεδόν το ήμισυ των τουρκικών μέσων ενημέρωσης, έχει πάρει μορφή λατρείας της προσωπικότητάς του, το οποίο επίσης δεν είναι τυπικό και με θρησκευτικούς όρους, ισλαμιστικό φαινόμενο. Τίτλοι εντύπων και βιβλίων και αναφορές οπαδών¹⁸, όπως, "Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν: Ο Ήλιος της εποχής", "ένα είδωλο για τη νεολαία μας,", "αγγίζοντας τον Ερντογάν είναι μια μορφή λατρείας,", "ο Ερντογάν φέρει όλα τα χαρακτηριστικά του Αλλάχ στον εαυτό του", ακούγονται παράξενα, αν όχι αιρετικά, για το μέσο όρο των ισλαμιστών. Έτσι λοιπόν, με βάση τα παραπάνω, αλλά και του ένοχου παρελθόντος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο παράγοντας θρησκεία, αυτοαποκλείει την Τουρκία, από το να επηρεάσει συνεκτικές ομάδες, φυλές και λαούς, αφού είναι μια χώρα τουλάχιστον *αιρετική* αν όχι *απίστων*.

Πολλοί υποστηρίζουν ότι η σύγχρονη ανάπτυξη και κατ' επέκταση ισχύς της Τουρκίας προέρχεται από τον ηγέτη της. Πραγματικά, ο ηγέτης μπορεί να οριστεί ως παράγοντας ισχύος, αφού είναι σε θέση να πείσει τους ανθρώπους να κάνουν κάτι, όχι μόνο επειδή θα τους ειπωθεί ή θα τους επιβληθεί, αλλά επειδή ενστικτωδώς θέλουν να το κάνουν για τον ηγέτη τους. Αυτό όμως μερικές φορές είναι δυνατό, άλλες φορές όμως όχι. Σίγουρα είναι μια σημαντική πτυχή της σύγχρονης ισχύος της Τουρκίας. Η υψηλή αποδοχή του Τούρκου Προέδρου από την τουρκική κοινωνία, φαίνεται να έχει επηρεάσει τη συμπεριφορά του, που γίνεται όλο και περισσότερο αυταρχική και συχνά ενστικτωδώς κακή και καταδιωκτική για τους επι-

¹⁸ βλ. Akyol (2015)

κριτές του. Η δεδομένη προσωπικότητα του ύπατου ηγέτη της Τουρκίας, θα πρέπει να θεωρηθεί τουλάχιστον προβληματική¹⁹. Ο Ερντογάν έχει κερδίσει το μεγαλύτερο μέρος των υποστηρικτών του από φτωχά κοινωνικά στρώματα, λιγότερο δυτικότροπα και με θρησκευτικές αποκλίσεις, ενώ έχει αποκτήσει ένα σημαντικό μερίδιο οπαδών επιχειρηματιών οι οποίοι επωφελούνται οικονομικά και συχνά με αδιαφανείς όρους, από τη συνεργασία μαζί του. Έχει όμως ελάχιστη διείσδυση στις νεότερες και πιο σύγχρονες τάξεις της Τουρκίας, που είναι άνθρωποι με ανησυχίες για το περιβάλλον, τη σεξουαλική ανοχή, την εθνοτική και θρησκευτική πολυφωνία και τον ακτιβισμό. Έχει κερδίσει το μισό της κοινωνίας του, αλλά έχει χάσει το άλλο μισό, το οποίο αρχικά τον ανεχόταν, τώρα όμως λόγω της συμπεριφοράς του και του σπάταλου βίου που διάγει, τον μισεί. Είναι μια ισορροπία μεταξύ αποδοχής και επιβολής που ο Τούρκος Πρόεδρος πλέον δεν μπορεί να διαχειριστεί και επομένως διχάζει την κοινωνία του, γεγονός που έχει πολύ σοβαρό αντίκτυπο και προκαλεί αντιδράσεις στο θέμα της εσωτερικής νομιμοποίησης αποφάσεων για δράσεις²⁰ της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή.

Η εξωτερική πολιτική συμπεριφορά της Τουρκίας, είναι συγγενής με την εγχώρια κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα της χώρας, δεδομένου ότι μεγάλο μέρος του προσανατολισμού του *περιμένετε και θα δούμε* βασίζεται στις εγχώριες ανασφάλειες και στα ιστορικά σύνδρομα τα οποία θα μπορούσαν να ενεργοποιηθούν, αναλόγως με το πρόβλημα και την απόφαση. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η Τουρκία αποφεύγει οποιαδήποτε σύγκρουση, τηρώντας τις ένοπλες δυνάμεις της μόνο σε ετοιμότητα, παρά το γεγονός ότι αυτές είναι ισχυρές και θα μπορούσαν να επιδείξουν ανάλογη δράση, δίνοντας τουλάχιστον την εντύπωση ότι η Τουρκία είναι μια δύναμη ισχυρή στην περιοχή. Μόνο έτσι θα καταδείκνυε τον αποφασιστικό και ηγεμονικό της ρόλο και θα δύνατο να επηρεάσει καταστάσεις. Αντ' αυτού παρατηρεί, σχολιάζει και αναμένει να επωφεληθεί από συγκυριακές ευκαιρίες και απαιτεί από άλλους να επιδείξουν δράση σε ένα χάος που η ίδια δημιουργεί.

¹⁹ The Guardian (2015). 'The Guardian view on Turkey: growing autocracy threatens a crucial country' [online] <http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/may/31/guardian-view-turkey-recep-tayyip-erdogan>, λήφθηκε στις 31/5/2015.

²⁰ βλ. σχετικά: 'Εξοπλίζει η Τουρκία ριζοσπαστικές ομάδες στη Συρία;', Semih Idiz (2015). 'Is Turkey arming radical groups in Syria?', Al Monitor [online] http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/05/turkey-syria-aiming-radical-groups-shipping-weapons.html?utm_source=Al-Monitor+Newsletter+%5BEnglish%5D&utm_campaign=2e80888a75-May_27_2015&utm_medium=email&utm_term=0_28264b27a0-2e80888a75-93120437, λήφθηκε στις 26/5/2015.

Πράγματι, η τουρκική τακτική του *βλέποντας και κάνοντας*, η οποία είναι εν μέρει ένα σύμπτωμα της αδυναμίας της Τουρκίας να επιλύσει τα εσωτερικά ζητήματα ταυτότητας και δημοκρατίας, της δίδει την ευελιξία να επωφελείται από ευκαιρίες που προκύπτουν σε διάφορους τομείς. Αν και αυτό μπορεί να είναι επωφελές σε κάποιο βαθμό, έχει αρνητικές συνέπειες στον μακροπρόθεσμο στρατηγικό σχεδιασμό που υπόκειται σε αλλαγές που εξαρτώνται από πολλές εσωτερικές και εξωτερικές αλληλένδετες μεταβλητές. Επιπλέον, προκαλεί αστάθεια τόσο στην τουρκική εξωτερική πολιτική, όσο και στην περιφερειακή γεωπολιτική καθώς δεν υπάρχουν συγκεκριμένοι στρατηγικοί στόχοι (εκτός από την μεγιστοποίηση της εξουσίας και την αναβάθμιση του καθεστώτος του ΑΚΡ), αλλά μάλλον αλλάζει συνεχώς τους τομείς της εξωτερικής πολιτικής που πρέπει να αντιμετωπίσει. Το γεγονός ότι η Τουρκία διατηρεί ένα καθεστώς πολλαπλών σεναρίων στην εξωτερική της πολιτική και αφήνει ανοικτά πλείστα όσα θέματα, την αναγκάζει να πλήττεται άμεσα από εγχώριες αδυναμίες και προβλήματα, που καθιστά το μέλλον της χώρας και των πολιτικών ελίτ της σε μεγάλο βαθμό αβέβαιο.

Η Τουρκία αντιμετωπίζει σήμερα δύο σημαντικά εσωτερικά εμπόδια για την ανάπτυξή της. Αυτά είναι ότι πρώτον, οι προοπτικές για επέκταση είναι δύσκολες και δεύτερον, ότι η φύση των Τούρκων έχει αλλάξει (Stratfor, 2010). Ενώ η Ρωσία προσπαθεί να αναζωπυρώσει το σοβιετικό παρελθόν της, η Ευρωπαϊκή Ένωση προσδοκά να απορροφήσει το σύνολο των Δυτικών Βαλκανίων και οι ΗΠΑ και το Ιράν προσπαθούν να δημιουργήσουν μια νέα ισορροπία ισχύος στη Μέση Ανατολή, σε όλες αυτές τις προκλήσεις, η Τουρκία θεωρείται δευτερεύων παίκτης στην καλύτερη των περιπτώσεων. Οι Ευρωπαίοι βλέπουν ότι η Τουρκία θα μπορούσε να είναι ένα κράτος διαμετακόμισης ενέργειας, ενώ ο μεσολαβητικός ρόλος της για τις Ηνωμένες Πολιτείες εξασθενίζει δραματικά²¹.

Το 2010, η Τουρκία παρουσιάζονταν ως η δύναμη που θα μπορούσε με ανησυχητική ευκολία να τερματίσει την απομόνωσή της. Υπό το φως της ως άνω δυναμικής, η Τουρκία αντιμετώπισε μια μοναδική πρόκληση για επέκταση προς τη Μέση Ανατολή. Παρά το γεγονός όμως αυτό, η γεωγραφία της Μέσης Ανατολής, αν και είναι φαινομενικά απλή, περιπλέκεται από τη μαζική εθνοτική δομή της περιοχής. Μόνον ο μικρός Λίβανος φιλοξενεί περί τις 18 αναγνωρισμένες θρησκευτι-

²¹ Cook S. (2011) *'Turkey, and the Middle East: Continuities, Challenges, and Opportunities'*, Council on Foreign Relations, Washington, DC, USA.

κές ομάδες, ενώ η περιοχή δεν μπορεί ποτέ πραγματικά να κατακτηθεί. Υπάρχουν πάρα πολλές ομάδες και παρατάξεις με πάρα πολλά αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα και σε αντίθεση με τα ορεινά Βαλκάνια, η Μέση Ανατολή δεν έχει σαφή εμπορική και οικονομική αρτηρία ούτε καν φυσικά εμπόδια που θα μπορούσαν να απομονωθούν και να ελεγχθούν και η αναλογία κόστους-οφέλους είναι απλά πάρα πολύ υψηλή (Stratfor, 2010). Είναι ένα κόστος στο οποίο οι Τούρκοι είναι εξαιρετικά εξοικειωμένοι, δεδομένου ότι ορισμένα από τα υπολείμματα στην περιοχή είναι τα συντρίμια από το δικό της αυτοκρατορικό παρελθόν. Η δεύτερη πρόκληση που περιορίζει τον ηγεμονικό ρόλο της σύγχρονης Τουρκίας, είναι ότι η φύση των Τούρκων έχει αλλάξει και οφείλεται στις μεταβολές στην πολιτική γεωγραφία της χώρας. Η σύγχρονη Τουρκία κατέχει ένα πολύ μικρό μέρος του εδάφους που ιστορικά ήταν στη σφαίρα επιρροής της. Έχασε την Κριμαία, τα Βαλκάνια και τα αραβικά εδάφη και περιορίστηκε στη χερσόνησο της Ανατολίας, η οποία στερείται ποταμών, δεν μπορεί να τραφεί αξιόπιστα, ενώ ανατολικότερα το έδαφος γίνεται πιο απότομο, πιο ξηρό και πιο βραχύδες, ακόμη και οι κοιλάδες συρρικνώνονται σε μέγεθος. Εν ολίγοις, όλα τα οφέλη του πυρήνα της Τουρκίας που είναι η περιοχή του Μαρμαρά μαραίνονται σταθερά καθώς κινούνται προς ανατολάς πριν εξαφανιστούν εντελώς, καθώς η Ανατολία ενώνεται με τον Καύκασο και το Ιράν. Λαμβάνοντας επίσης υπόψη την ξηρασία, το υψόμετρο, την κλίση του εδάφους και τους γείτονες, η ανάπτυξη της περιοχής απαιτεί τεράστια δαπάνη πόρων, ενώ η απόδοση θα είναι μικρή.

Η σύζευξη του πλούτου στην ευρύτερη περιοχή του Μαρμαρά με τη φτώχεια στην Ανατολία έχει αλλάξει ριζικά την Τουρκία και τους Τούρκους. Πρώτον, έχει δημιουργήσει ένα ζήτημα *ισοζυγίου ισχύος*, το οποίο δεν υπήρχε κατά τη διάρκεια των ημερών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η σύγχρονη Τουρκία απογυμνωμένη κατά το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών της αυτοκρατορίας, δημιούργησε κεφάλαιο στην περιοχή της Θάλασσας του Μαρμαρά, ενώ έχασε σε μεγάλο βαθμό την ικανότητα να επενδύσει σε άλλους τόπους. Κατά τη διάρκεια τριών γενεών, οι Τούρκοι δημιούργησαν μια δική τους Ανατολία με δική της τάξη εμπόρων, γραφειοκρατία και ασφάλεια. Θα ήταν υπεραπλούστευση να ειπωθεί ότι οι σημερινές διαφορές μεταξύ κοσμικών και θρησκευτικών ομάδων της Τουρκίας οφείλονται στη γεωγραφία, αλλά είναι επίσης υπεραπλούστευση ο ισχυρισμός ότι είναι μια καθαρά κοσμική και θρησκευτική διαίρεση. Οι δύο απόψεις επικαλύπτονται και αλληλο-

ενισχύονται. Δεύτερον, η πολιτιστική απόκλιση της σημερινής Τουρκίας έχει εξελιχθεί τόσο πολύ που οι Οθωμανοί Τούρκοι δεν θα μπορούσαν να αναγνωρίσουν ακόμη και τους σύγχρονους αδελφούς τους. Οι Οθωμανοί Τούρκοι, όπως και οι Βυζαντινοί πριν από αυτούς, είχαν μια εξαιρετικά κοσμοπολίτικη κουλτούρα και αυτοπεποίθηση. Στις ημέρες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κυριαρχούσε η έλλειψη πολιτικής ολοκλήρωσης, ενώ η σημερινή Τουρκία δεν είναι πλέον η πολυεθνική πολιτεία που ήταν κάποτε. Η τουρκική πολιτική δημογραφία έχει μετατοπιστεί σε ένα προληπτικό πολυπολιτισμικό σύστημα, σύμφωνα με το οποίο πρώτα η εθνικιστική και τώρα η σουνιτική πλειοψηφία προσπαθεί να αποκλείσει άλλες ομάδες από τη δημόσια ζωή. Αυτή η αλλαγή στη νοοτροπία από το κυρίαρχο, αλλά χωρίς αποκλεισμούς στο απλώς κυρίαρχο αντανακλάται σε όλο το πολιτικό τοπίο πέρα και από το ζήτημα των διεθνών σχέσεων.

Η διάσταση δεν είναι απλώς μεταξύ Τούρκων και μη Τούρκων. Εσωτερικά, υπάρχει ένα βαθύ και ίσως αγεφύρωτο χάσμα της κοινωνίας ανάμεσα στην *κοσμική τάξη* της περιοχής της Θάλασσας του Μαρμαρά, που βλέπει το μέλλον της χώρας στην Ευρώπη και στη *θρησκευτική πατρίδα* της Ανατολίας και που θέλει σχέσεις με τον ισλαμικό κόσμο. Αξίζει να σημειωθεί ότι κανένας από αυτούς τους διαχωρισμούς δεν είναι απόλυτος. Υπάρχουν ασφαλώς κοσμικοί στο εσωτερικό της Ανατολίας και υπάρχουν θιασώτες του κυβερνώντος Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) στην περιοχή του Μαρμαρά. Αμφότερες οι ομάδες έχουν αριθμό από πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Η ομάδα του Μαρμαρά - που συνήθως αναφέρονται ως οι κοσμικοί - είναι ο θεματοφύλακας της ιστορικής κληρονομιάς της Τουρκίας. Ελέγχει το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου με την Ευρώπη και το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος και της εμπορικής του δραστηριότητας. Κυριαρχούσε τόσο στη δικαιοσύνη και στη γραφειοκρατία, όσο και στο στρατιωτικό κατεστημένο και πιστώνεται την ανάπτυξη μεγάλης κλίμακας για την Τουρκία. Ωστόσο αυτό άρχισε σταδιακά να αλλάζει από το 2011 και μετά, με τη δημιουργία ισχυρής νομενκλατούρας των υποστηρικτών του ΑΚΡ. Η ομάδα της Ανατολίας - που εκπροσωπείται από το ΑΚΡ - ελέγχει όλο και περισσότερο τη δικαιοσύνη, την αστυνομία και τον τύπο, ίσως και απόλυτα, ενώ αγκαλιάζει θρησκευτικά και ανατολίτικα χαρακτηριστικά. Όμως, παρά τις προσπάθειες να σφυρηλατήσει οικονομικούς δεσμούς με την ευρύτερη Μέση Ανατολή, γεγονός παραμένει ότι αυτοί οι δεσμοί, με εξαίρεση το Ισραήλ, παραμένουν σε χαμηλό επίπεδο.

Επόμενη εγγενής αδυναμία είναι ο σταδιακός *ερντογανικός εξισλαμισμός* του τουρκικού εκπαιδευτικού συστήματος που έχει σκοπό να δημιουργηθεί μια νέα "εусεβή γενιά". Η εусεβής αυτή νεολαία θα είναι ο φορέας της "Νέας Τουρκίας", κατά το παράδειγμα του Ερντογάν και ο εγγυητής του καθεστώτος πολιτικού Ισλάμ που χτίζεται στην Τουρκία. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία που παρέχονται από το Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας της Τουρκίας (Gürsel, 2014), ο αριθμός των θρησκευτικών σχολείων *Imam-Hatip* αυξήθηκε από 1.099 το 2013 σε 1.355 το 2014. Σε αυτή την εξέλιξη πρέπει να συμπεριληφθούν και οι ξεχωριστές τάξεις των συμβατικών σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίες εκτοξεύθηκαν από 94.000 σε 240.000 κατά το έτος 2014, ενώ το τουρκικό Υπουργείο Παιδείας, μετέτρεψε κατά τη διάρκεια του 2011-14, 1.447 Γενικά Λύκεια σε σχολεία *Imam-Hatip*. Παρά το γεγονός ότι, επί του παρόντος, τα Γυμνάσια και Λύκεια *Imam-Hatip* αντιπροσωπεύουν μόνο το 8,44% και το 10% του συνόλου των Γυμνασίων και Λυκείων αντίστοιχα, η αυξητική τάση κατά την τελευταία δεκαετία είναι εντυπωσιακή. Επιπλέον, τα κορίτσια είναι ελεύθερα να φορούν την ισλαμική μαντίλα στο σχολείο από την πέμπτη τάξη, δηλαδή, από την ηλικία των 10. Στο σημείο αυτό αξίζει να τονισθεί η άποψη του Hanson (2001), ότι η απομάκρυνση από τους βασικούς πυλώνες του Δυτικού Πολιτισμού, ο οποίος χάρισε στην ανθρωπότητα ένα μοναδικό βιώσιμο οικονομικό σύστημα, μια παράδοση ορθολογισμού που επιτρέπει την υλική και τεχνολογική πρόοδο, μια πολιτική δομή που διασφαλίζει την ελευθερία του ατόμου, ένα σύστημα ηθικής και θρησκείας που αναδεικνύει τα καλύτερα στοιχεία του ανθρώπου, αποτελεί στοιχείο αδυναμίας όπως ιστορικά έχει καταδειχθεί κατά τις αναμετρήσεις Δύσης – Ανατολής.

Επιπλέον και ο οικονομικός πυλώνας επιδεικνύει σημάδια αδυναμίας. Σύμφωνα με έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας²² του 2014, τουλάχιστον 8% των Τούρκων ενηλίκων δε διαθέτουν τραπεζικό λογαριασμό για θρησκευτικούς λόγους, εξαιτίας της απαγόρευσης του Ισλάμ στην καταβολή τόκων. Η ισλαμιστική αυτή προσέγγιση αποστροφής προς την τοκογλυφία, η τουρκική διακυβέρνηση ελπίζει ότι μπορεί να μετατρέψει σε περιφρόνηση για τις παραδοσιακές τράπεζες, σε μια έκρηξη ισλαμικής χρηματοδότησης μεταξύ των εусεβών, οι οποίοι αντί για τόκους,

²² Anil Doğan (2014) 'Economic Liberalisation, Internal Migration and Income Inequality: A Case Study for Turkey', Vol. III, Issue 2, pp.35-43, Centre for Policy and Research on Turkey, [online] <http://researchturkey.org/economic-liberalisation-internal-migration-and-income-inequality-a-case-study-for-turkey/>, λήφθηκε στις 16/2/2014.

θα απολαμβάνουν υπηρεσίες και θα μοιράζονται κέρδη των ισλαμικών τραπεζών. Εξάλλου, τα βαθύτερα κίνητρα για επέκταση σε ισλαμική χρηματοδότηση συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με την προσέλκυση ξένων επενδύσεων, σε μια προσπάθεια η τουρκική οικονομία να επωφεληθεί από τη ζήτηση για ισλαμική χρηματοδότηση που υπάρχει εκτός της Τουρκίας. Αυτό θα έχει ως συνέπεια τη μετατροπή της τουρκικής οικονομίας από ανοικτή σε κλειστή, με περεταίρω απομάκρυνση από τις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και απώλεια του συγκριτικού πλεονεκτήματος να είναι σημαίνων παίκτης στις δυτικού τύπου διεθνείς αγορές.

Η Τουρκία, παρά τις προσπάθειες εκσυγχρονισμού, εκδημοκρατισμού, συμμετοχής στην παγκοσμιοποίηση και εξευρωπαϊσμού, είναι μια χώρα που δεν έχει ακόμη αναπτύξει ένα πλαίσιο για ουσιαστική πολυεθνική, πολυ-θρησκευτική και δημοκρατική συγκατοίκηση (Onar, 2012). Το κουρδικό ζήτημα και η βία και η καταπίεση του κράτους αυξάνουν την εχθρότητα μεταξύ ακόμη και απλών πολιτών. Οι πολλαπλές αθωωτικές δικαστικές αποφάσεις προς άτομα που φέρεται να δολοφόνησαν μέλη των κοινοτήτων των Αρμενίων και Αλεβιτών και οι ανησυχητικές συλλήψεις και απομακρύνσεις δημοσιογράφων, στοχαστών, φοιτητών που εκφράζουν επικριτικές απόψεις κατά της κυβέρνησης, καθώς και αστυνομικών οργάνων ως υποστηρικτών του αυτοεξόριστου λόγιου ισλαμιστή *Gülen*²³, ταλαιπωρούν ακόμη την τουρκική κοινωνία και δημιουργούν τουλάχιστον αντιπαλότητες. Υπάρχει επίσης μια βαθιά ανησυχία στις περιφέρειες που αγκαλιάζουν τον κοσμικό τρόπο ζωής, που με τις πρόσφατες μεταρρυθμίσεις σε διάφορους τομείς, όπως η ζωή που πρέπει να διάγει κάποιος, διχάζουν την τουρκική κοινωνία.

²³ Ο Fethullah Gülen προκρίνει ως στόχο του να αλλάξει το κοσμικό σύστημα της Τουρκίας, ώστε να γίνει πιο θρησκευόμενη χώρα, χωρίς όμως να χάσει τα δημοκρατικά της χαρακτηριστικά. Ωστόσο, ο Τούρκος πρόεδρος Ερντογάν, κατηγορεί αυτόν ως κύριο εκφραστή της «παράλληλης δομής» που έχει εγκαθιδρυθεί στο τουρκικό κράτος, ενώ έχει θέσει ως σκοπό την απομάκρυνση των υποστηρικτών του από τον κρατικό μηχανισμό. Βλ. σχετικά: Michael Rubin (2015). 'Reconsidering Fethullah Gülen' [online] <https://www.commentarymagazine.com/2015/05/20/reconsidering-fethullah-gulen/#.VV3MP4WzjD8.twitter>, λήφθηκε στις 20/5/2015.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Αποτιμώντας τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι, η Τουρκία μέχρι τώρα, δεν κατάφερε να ανατρέψει τον *Bashar al-Assad*, ούτε να σταματήσει τη διάλυση της Συρίας, με αποτέλεσμα να συμβάλλει στην επιδείνωση των θρησκευτικών διαφορών και στην ενδυνάμωση των Κούρδων της Συρίας.

Η Τουρκία θεωρεί ως πρώτηστη απειλή τα αντίπαλα μουσουλμανικά δόγματα (Σιίτες, Αλεβίτες) και συνεπώς τα κράτη που τα αντιπροσωπεύουν. Ως εκ τούτου, χώρες όπως το Ιράν αναδεικνύονται ως μελλοντικοί αντίπαλοι της Τουρκίας, όπως προκύπτει από το γεγονός ότι, η Τουρκία ελέγχει λίγους μοχλούς εξουσίας στο εσωτερικό του Ιράκ, ενώ το Ιράν ελέγχει έμμεσα βασικά υπουργεία, εκτός από την πληθώρα των πολιτοφυλακών που αγωνίζονται μαζί τις Ιρακινές Δυνάμεις Ασφαλείας.

Η Τουρκία δεν κατάφερε να ελέγξει τις εξελίξεις που οδήγησαν στην αύξηση της συμπάθειας για τους Κούρδους της Συρίας και συνέβαλε με τη στάση της στην αναζωπύρωση του κουρδικού εθνικισμού. Η άνοδος της ιρανικής επιρροής στη Μέση Ανατολή, αποτελεί έμμεση αμφισβήτηση για το ρόλο της Τουρκίας. Συγκριτικά, η επιρροή του Ιράν στο Ιράκ έχει αυξηθεί, τόσο από την άποψη του αποτελεσματικού ελέγχου επί στοιχείων του ιρακινού κράτους, όσο και από την αυξανόμενη ιρανική ήπια ισχύ σε περιοχές στο εσωτερικό του Ιράκ και στο ιρακινό Κουρδιστάν.

Οι προσπάθειες της Τουρκίας να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που εμφανίζονται αιφνίδια στο ευρύτερο περιβάλλον της, λόγω αντικρουόμενων συμφερόντων και δυσκολίας στη διαμόρφωση μιας συνεκτικής στρατηγικής για την αντιμετώπιση των πολυάριθμων αυτών προκλήσεων στη Συρία και στο Ιράκ, την οδηγούν σε μια αντιδραστική διαδικασία χάραξης πολιτικής και στη μείωση των επιλογών της.

Αυτό που διαφαίνεται είναι ότι η Τουρκία έχει μέχρι στιγμής αποτύχει να υιοθετήσει μια συνεκτική πολιτική για να αντιμετωπίσει αυτές τις προκλήσεις της, επιλέγοντας αντ' αυτού να ακολουθήσει μια μονοδιάστατη πολιτική επικεντρωμένη καταρχάς στην αντιμετώπιση του καθεστώτος της Συρίας και στη συνέχεια στα συ-

ναφή προβλήματα της περιοχής. Παρά την εξωτερική πίεση να πράξει περισσότερο για την καταπολέμηση του ισλαμικού κράτους, η Τουρκία παραμένει προσκολλημένη στην πολιτική της, η οποία αποτελεί περαιτέρω ένδειξη ότι η Τουρκία θα παραμείνει εκτός οποιουδήποτε συνασπισμού. Η υπόψη δυναμική υποδηλώνει συνεχείς τριβές με τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η Τουρκία λαμβάνει τη μορφή ενός ημι-δυτικού απολυταρχικού καθεστώτος. Μπορεί βέβαια σύντομα, με την εξαγορά ή παραγωγή δυτικοτραφών επιστημόνων και στρατιωτικής ελίτ, να κατακτήσει από μόνη της τη δυνατότητα να φτάσει σε ορισμένα επίπεδα ευρωπαϊκής και αμερικανικής έρευνας και ανάπτυξης και οργάνωσης, αυτά όμως δεν θα έχουν συνέχεια, αφού τα αισθήματα συγγένειας με τη Δύση θα μειώνονται και μια αυξανόμενη εχθρότητα θα εμφανίζεται προς τους αρχικούς της μέντορες, οι οποίοι όλο και περισσότερο θα παρουσιάζονται ως άπιστοι, συνωμότες και εχθροί της Τουρκίας.

Η σύγχρονη Τουρκία διαιρείται εσωτερικά, δεν έχει πλέον την προδιάθεση για πολιτικό συμβιβασμό και δεν έχει τις φυσικές διαδρομές για περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη, στοιχεία που αποτελούν συστατικά δυνατότητας προβολής ήπιας ισχύος. Επιπλέον, το παγκόσμιο εμπόριο, που τροφοδότησε την επέκταση της στο παρελθόν, έχει απομακρυνθεί από την περιοχή. Με απλά λόγια, η Τουρκία δεν είναι πλέον μια χώρα ενωμένη, πλούσιων και κοσμικών εμπόρων, όπως ήταν οι Οθωμανοί. Ενενήντα χρόνια απουσίας από τις διεθνείς υποθέσεις ανάγκασαν τους Τούρκους να βρουν πολιτιστικό καταφύγιο στη χερσόνησο της Ανατολίας. Στην Τουρκία μαίνεται μια πάλη για την εξουσία μεταξύ των δύο ομάδων που προέρχονται κυρίως από διαφορετικές γεωγραφικές και πολιτισμικές περιοχές.

Σήμερα οι ΗΠΑ επιδιώκουν μια στρατηγική που επικεντρώνεται στη διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων, χωρίς σαφή υποστήριξη κάποιας συγκεκριμένης εξουσίας. Η Τουρκία, είναι μεν σύμμαχος των ΗΠΑ, ωστόσο δεν εξυπηρετεί από μόνη της την αμερικανική στρατηγική, αφού επιδεικνύει αμφισημίες, ιδιοτελείς συμπεριφορές και αναποτελεσματικότητα και περιμένει από τις ΗΠΑ να λύσει το πρόβλημα του ισλαμικού κράτους. Η προσέγγιση των ΗΠΑ με το Ιράν, θα αναγκάσει την Τουρκία να αναλάβει πιο δραστήριο ρόλο στη Μέση Ανατολή, ο οποίος όμως σε καμία περίπτωση δεν θα είναι ηγεμονικός, αλλά τουλάχιστον δευτερεύων, λόγω δυο βασικών αδυναμιών. Πρώτον, το κόστος της υπερεξάπλωσης για την

Τουρκία είναι πάρα πολύ υψηλό και δεν διαθέτει τους πόρους για να επιχειρήσει κάτι τέτοιο και δεύτερον, η πολιτιστική απόκλιση της Τουρκίας με τους λαούς της Μέσης Ανατολής είναι μεγάλη.

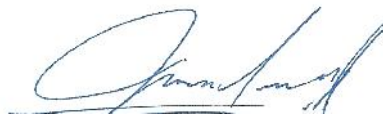
Δεν είναι τυχαία η πρόβλεψη που κάνουν για την Τουρκία αμερικανικές δεξαμενές σκέψης (*think tank*), παρουσιάζοντάς την ως *αλλοτριωμένη*²⁴. Αν και Ηνωμένες Πολιτείες και Τουρκία μοιράζονται μια σειρά από συμφέροντα, από τον έλεγχο των ρωσικών επιδιώξεων, μέχρι και τη σταθεροποίηση στη Μέση Ανατολή, οι σχέσεις τους εξακολουθούν να είναι τεταμένες. Η Τουρκία συνεχίζει να διατηρεί μια αμυντική στρατιωτική στάση κατά μήκος των συνόρων της, ενώ οι φιλόδοξες εκκλήσεις της για εφαρμογή ζώνης απαγόρευσης πτήσεων στη Συρία, αποτελούν μια πολύ καλή δικαιολογία για να μην εμπλακεί ενεργά στην περιοχή, αφού γνωρίζει ότι αυτό το ενδεχόμενο δεν πρόκειται να γίνει δεκτό από τη διεθνή κοινότητα. Η υποστήριξή της σε ισλαμικές ομάδες που διαμορφώθηκαν σύμφωνα με τις αρχές της *Μουσουλμανικής Αδελφότητας*, σε συνδυασμό με τη στρατιωτική της επιφυλακτικότητα, την απομακρύνει από το μεγαλύτερο μέρος του αραβικού κόσμου, που αρνείται το γεγονός ότι η Τουρκία μπορεί να νομιμοποιήσει το ρόλο της ως περιφερειακού παίκτη.

Αντίθετα, ένας ηγετικός ρόλος του Ιράν στη Μέση Ανατολή είναι δυνατός και μπορεί να εκφραστεί με τρεις τρόπους. Πρώτον, με την επέκταση και προστασία του σιιτικού στοιχείου, που εμφανίζεται πιο ήπιο από το αντίστοιχο σουνιτικό. Δεύτερον και με δεδομένο την άρση των διεθνών περιορισμών εναντίον του, με οικονομική διείσδυση στις χώρες της Μέσης Ανατολής, αφού διαθέτει αφθονία φυσικών πόρων και τρίτον με τη βελτίωση – άμβλυνση της ρητορικής του για το Ισραήλ. Στα παραπάνω, η Τουρκία δεν έχει να παρουσιάσει καμία αντίστοιχη δυνατότητα, αφού από θρησκευτικής απόψεως δεν είναι και ο καλύτερος εκπρόσωπος του μουσουλμανικού κόσμου, δεν διαθέτει φυσικούς πόρους, ενώ τα αντι-αμερικανικά και αντι-ισραηλινά αισθήματα στο εσωτερικό της αυξάνονται και ενισχύονται από τη ρητορική του ίδιου της του Προέδρου.

²⁴ Annual Forecast (2015). 'Middle East - Turkey', Stratfor [online] <http://www.stratfor.com/forecast/annual-forecast-2015>, λήφθηκε στις 12/1/2015.

Σύμφωνα με τον Baker²⁵, η γεωπολιτική δεν είναι μια ντετερμινιστική προσέγγιση για την κατανόηση των εθνών και των αλληλεπιδράσεών τους, ούτε απλώς συνώνυμη με τρέχοντα γεγονότα ή διεθνείς σχέσεις. Αντίθετα προσπαθεί να εξηγήσει τη σχέση μεταξύ του τόπου και του έθνους, καθώς και τις επιπτώσεις που έχουν το ένα στο άλλο.

Ως εκ τούτου, η Τουρκία μπορεί να ανήκει γεωγραφικά στη Μέση Ανατολή, δεν ανήκει όμως γεωπολιτικά, αφού δεν μπορεί να συζευχθεί με τους λαούς της Μέσης Ανατολής και αποτελεί μια οντότητα από μόνη της, ενώ όπως φαίνεται δεν μπορεί να βρει μια ισορροπία μεταξύ αυτών που πρέπει να γίνουν και αυτών που δεν μπορούν να γίνουν. Η σχέση μεταξύ των περιορισμών και των καταναγκασμών που η τουρκική στρατηγική αντιμετωπίζει, καθώς και οι συγκυρίες από τις οποίες αυτοί επηρεάζονται, δεν δείχνουν τίποτε άλλο από το ότι η Τουρκία έχει πολύ περιορισμένες επιλογές και δυνατότητες να παίξει κάποιο ρόλο στη Μέση Ανατολή, ο οποίος σίγουρα δεν θα είναι ηγεμονικός.

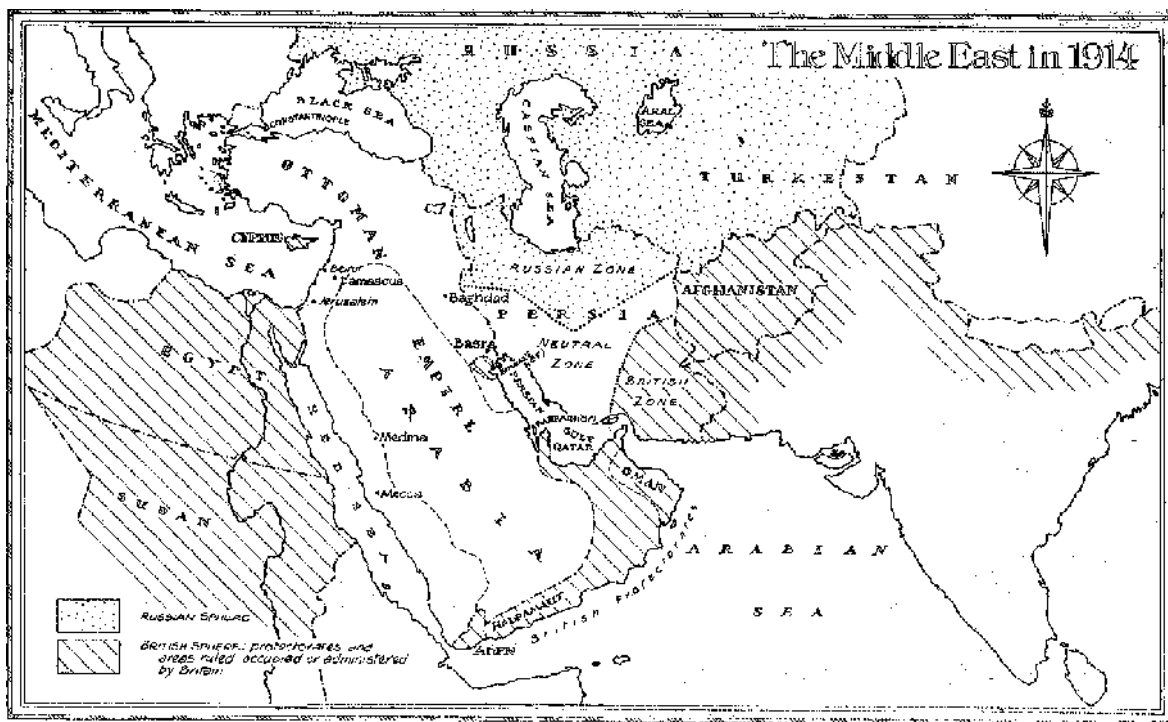
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

- «Α» Χάρτης της Μέσης Ανατολής Έτους 1914
- «Β» Χάρτης της Μέσης Ανατολής Έτους 1920
- «Γ» Χάρτης Μέσης Ανατολής (Συμφωνία Sykes-Picot, 1916)
- «Δ» Χάρτης της Μέσης Ανατολής (Πρόταση King-Crane, 1919)
- «Ε» Συντομογραφίες

²⁵ Rodger Baker (2015). 'Accounting for Inertia in Geopolitical Forecasting' Stratfor Geopolitical Weekly [online] <https://www.stratfor.com/weekly/accounting-inertia-geopolitical-forecasting>, λήφθηκε στις 2/6/2015.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ ΣΧΗ (ΠΖ) Γ. ΜΠΟΥΝΤΛΙΑΚΗ

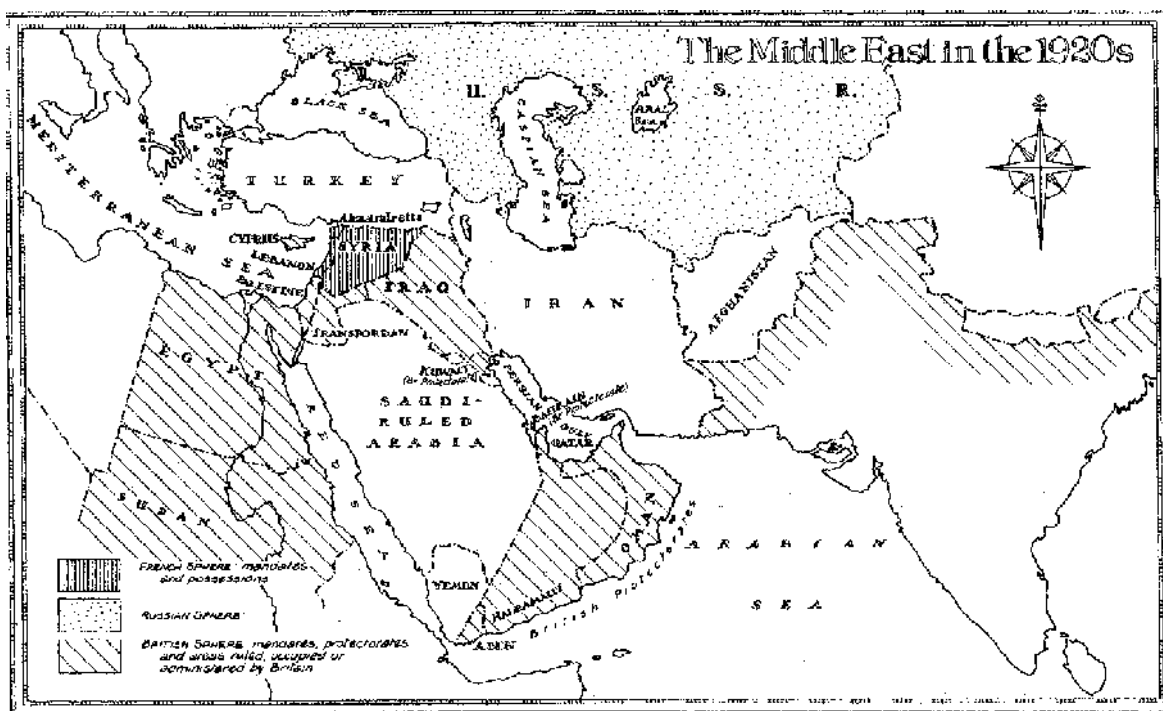
ΧΑΡΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΕΤΟΥΣ 1914

Πηγή: [Fromkin, 'A Peace to End All Peace', 1989]

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Β» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ ΣΧΗ (ΠΖ) Γ. ΜΠΟΥΝΤΛΙΑΚΗ**

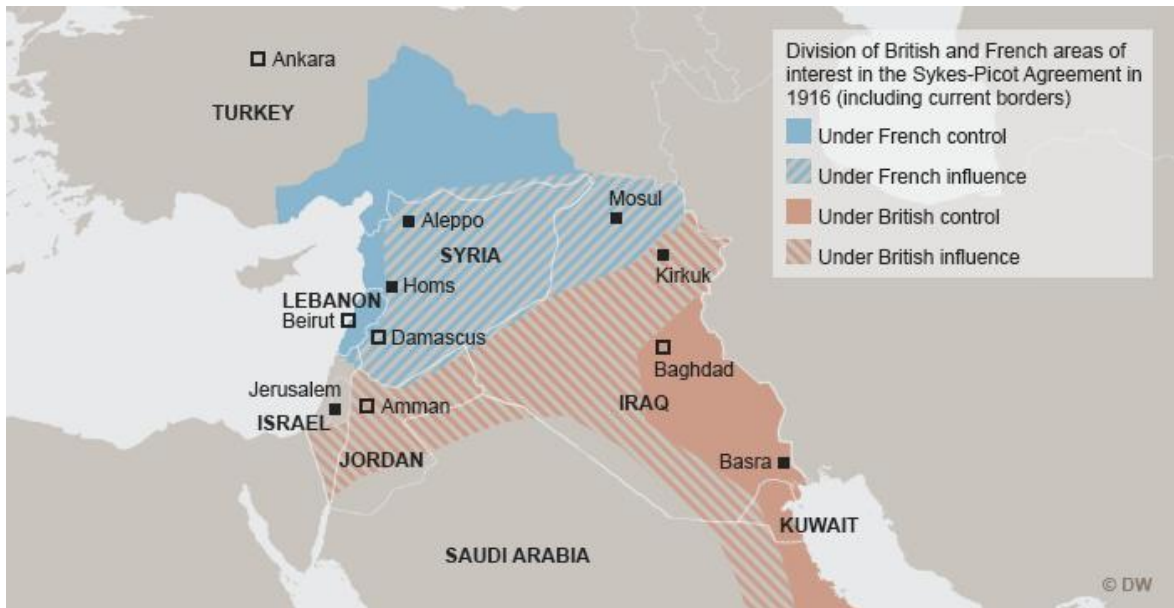
ΧΑΡΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΕΤΟΥΣ 1920

Πηγή: [Fromkin, 'A Peace to End All Peace', 1989]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Γ» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ ΣΧΗ (ΠΖ) Γ. ΜΠΟΥΝΤΛΙΑΚΗ

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ
(ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΣΥΚΕΣ-ΠΙΚΟΤ, 1916)

Πηγή: [Deutsche Welle²⁶, 2014]

²⁶ Koch M. (2014). 'A Sykes-Picot drew Middle East's arbitrary borders', Deutsche Welle [online] <http://www.dw.de/sykes-picot-drew-middle-east-s-arbitrary-borders/a-17734768>, λήφθηκε στις 25/6/2014.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Δ» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ ΣΧΗ (ΠΖ) Γ. ΜΠΟΥΝΤΛΙΑΚΗ

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ
(ΠΡΟΤΑΣΗ KING-CRANE, 1919)

Πηγή: [The Atlantic. 'A detailed look at the Middle East that might have been', 2015]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Ε» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ ΣΧΗ (ΠΖ) Γ. ΜΠΟΥΝΤΛΙΑΚΗ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- AKP:** Adalet ve Kalkinma Partisi (Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης).
- ISIS:** Islamic State of Iraq and ash-Sham (Ισλαμικό Κράτος στο Ιράκ και της Λεβαντίνης).
- KRG:** Kurdistan Regional Government (Κουρδική Περιφερειακή Διοίκηση στο Βόρειο Ιράκ).
- PKK:** Partiya Karkeren Kurdistanê (Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν – Τουρκία).
- PYD:** Partiya Yekitiya Demokrat (Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης – Συρία).
- YPG:** Yekineyen Parastina Gel (Μονάδες Προστασίας του Λαού του PYD).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Akyol M. (2015) 'Is 'Erdoganism' threat to Turkey's Islamism?', Al Monitor [online] <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/03/turkey-erdoganism-is-becoming-distinct-from-islamism.html>, λήφθηκε στις 31/3/2015.
- Bulent A., Polat R. (2007) 'Turkey and the Middle East: frontiers of the new geographic imagination', Australian Journal of International Affairs Vol. 61, No. 4, pp. 471-488.
- Fisher N. O. (2012) 'Reconsidering the regional role of the Turkish model', [online] <http://carnegieendowment.org/sada/2012/03/29/turkey-inc.-rethinking-turkey-s-regional-role/a5k9>, λήφθηκε στις 29/03/2012.
- Fromkin D. (1989) 'A Peace to End All Peace - The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East', Owl Books, New York, pp. 16-20.
- Dinçer O., Kutlay M. (2012) 'Turkey's Power Capacity in the Middle East, Limits of the Possible' - An Empirical Analysis, USAK Center for Middle Eastern and African Studies.
- Gürsel K. (2014) 'Erdogan Islamizes education system to raise devout youth', [online] <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/12/turkey-islamize-education-religion.html>, λήφθηκε στις 2/12/2014.
- Hammerstad A. (2005) 'Domestic Threats, Regional Solutions? The Challenge of Security Integration in Southern Africa', Review of International Studies, 31(1): 69-87.
- Hanson D. V. (2001) 'Σφαγή και Πολιτισμός', Μάχες-ορόσημα στη άνοδο της δυτικής ισχύος, Εκδόσεις Κάκτος, Μετάφραση 2002.
- Keyman E. F., Gumuscu S. (2014) 'Democracy, Identity, and Foreign Policy in Turkey. Hegemony through Transformation' Istanbul Policy Center, Sabanci University, Turkey, Macmillan Publishers ISBN: 978-0-230-35427-2, pp. 163-169.
- Παπασωτηρίου Χ. (2011) 'Βυζαντινή υψηλή στρατηγική: 6ος-11ος αιώνας', Δ' Έκδοση, Εκδόσεις Ποιότητα, σσ. 33-35.
- Pillalamarri A. (2014) 'This 16th Century Battle Created the Modern Middle East' [online] <http://thediplomat.com/2014/08/this-16th-century-battle-created-the-modern-middle-east/>, λήφθηκε στις 21/8/2014.
- The Atlantic (2015) 'A detailed look at the Middle East that might have been', [online] <http://www.theatlantic.com/features/archive/2015/02/the-middle-east-that-might-have-been/385410/>, λήφθηκε στις 15/2/2015.
- Tziarras Z. (2014) 'Turkey's "Multi-Scenario" Foreign Policy', Research Turkey [online] <http://researchturkey.org/turkeys-multi-scenario-foreign-policy/>, 26/7/2014.
- Stein A. (2014) 'Turkey's New Foreign Policy: Davutoğlu, the AKP and the Pursuit of Regional Order', RUSI pp. 105.
- Stratfor (2010) 'The Geopolitics of Turkey: Searching for More – Analysis' [online] <http://www.stratfor.com/analysis/geopolitics-turkey-searching-more>, λήφθηκε στις 3/8/2010.